

Nederland verdient beter

Verkiezingsprogramma

De Groenen 1998-2002

Inhoud

Inleiding

1. Belastinghervormingen: bruto wordt netto
2. Duurzame economie: milieuwinst wordt bedrijfswinst
3. Milieubeleid: naar een schone productie
4. Basisinkomen: een onvoorwaardelijk minimum
5. Arbeidsmarkt: banen in de strijd tegen armoede
6. Landbouw: eten wat de grond schaft
7. Natuur: kwaliteit belangrijker dan kwantiteit
8. Dierenrechten: respecten voor eigen waarde van het dier
9. Genenhandvest: geen gesol met genen
10. Infrastructuur: beter benutten wat we hebben
11. Automobilititeit: de auto op de handrem
12. Volkshuisvesting: bestrijding sprinkhanenplanologie
13. Gezondheidszorg: gezond over de drempel
14. Criminaliteitsbestrijding: die pet past ons allemaal
15. Onderwijs: voor het leven en de liefde
16. Cultuur: sport, kunst en andere vrijetijdsbesteding
17. Samenleving: samen leven
18. Geboortenbeperking: uit respect voor het leven
19. Ontwikkelingssamenwerking: hulp binnen 50 jaar overbodig
20. Internationaal beleid: de wereld opnieuw
21. Bestuurlijke vernieuwing: democratie van de 21ste eeuw

De Groenen
Postbus 6192
2001 HD Haarlem
Tel.: 023-5427370
Fax: 023-5144176
e-post: info@degroenen.nl
website: www.degroenen.nl

Inleiding

Nederland verdient beter! De Groenen kiezen met hart en ziel voor een samenleving waarin de duurzaamheid centraal staat. We zijn op weg naar de 21ste eeuw; daarom presenteren wij u 21 programma-onderdelen die de overgang naar een ecologische en zelfbewuste economie en samenleving illustreren. De Groenen willen de overgang naar dit tijdperk zo goed mogelijk laten verlopen. Dat betekent actie hier en nu!

Nederland verdient beter! De ongebreidelde economische groei zoals die wordt voorgestaan door het huidige paarse kabinet lijkt op een verslaving. Men praat maar over meer inkomen, meer wegen, meer van dit of meer van dat. Het materiële gewin en de belangen voor de korte termijn staan centraal. De Groenen kiezen voor een radicale koerswijziging. We kiezen niet voor méér maar voor beter. Dit is het wezen van De Groenen: de compromisloze keuze voor de kwaliteit van het bestaan!

Nederland verdient beter! De Groenen pleiten voor een samenleving waarin 'groei' niet wordt gedefinieerd door de inkomensstrookjes maar door de mate waarin kan worden genoten van zorg, onderwijs en frisse lucht. Het inleveren van materiële welvaart wordt nog te vaak geassocieerd met het brengen van offers. Alsof het investeren in natuurontwikkeling, in de leefbaarheid van de wijken, in de gezondheidszorg, in het onderwijs, in kunst en cultuur, ten koste gaat van geluk!

De tijdgeest: hard maar creatief

De propaganda van de regering luidt, dat het goed gaat met Nederland. Maar is dat zo? Het neoliberale beleid van het paarse kabinet heeft gezorgd voor een economische opleving. Maar aan de andere kant kunnen steeds meer mensen de toenemende snelheid in de samenleving niet meer bijbenen. Zij haken af en verliezen hun baan, belanden vaak in psychische problemen. De 24-uurs maatschappij maakt haar slachtoffers. De Groenen pleiten daarentegen voor een samenleving die minder op de economie en meer op mensen is georiënteerd.

Paars is verantwoordelijk voor een geflopt milieubeleid. Een eenzijdige nadruk op de varkensteelt heeft geleid tot ziekte en grote schade. De groei van de uitstoot van de broeikasgassen gaat onverminderd door en daarmee ook de bedreiging van het klimaat. Ook worden de steden almaar groter en de snelwegen steeds breder; de groene ruimte raakt versnipperd. Een op duurzaamheid gebaseerde samenleving stelt ecologie centraal. De economie maakt pas op de plaats. In onze visie gaan we uit van een beloning van milieuvriendelijk gedrag, waarbij die beloning tevens in het voordeel moet werken voor mensen met weinig geld. Tegenover een verhoging van de kosten van de auto staat bijvoorbeeld een goedkoper openbaar vervoer. De biologische landbouw en het bouwen boven snelwegen dringen zich steeds meer op als alternatieven. Op alternatieven legt onze partij de nadruk.

In Nederland gaan we slordig om met zaken die onvervangbaar zijn. Een natuurgebied van onschatbare waarde als Ruigoord onder de rook van Amsterdam wordt ingeruild voor asfalt en een haven. Een uniek landschap wordt opgeofferd voor de Betuweroute. Asfalteren is heel makkelijk, een natuurgebied terugkrijgen is dat niet. Eeuwenoude cultuurlandschappen, monumenten, zaken die eeuwige kwaliteit bezitten worden al te gemakkelijk opgeofferd voor de grillen van korte-termijndenkers die uit zijn op snel gewin. Er wordt veel te kortzichtig met onvervangbare immateriële waarden omgegaan. De Groenen bestrijden deze mentaliteit met kracht.

Hoe hard de tijdgeest is, wordt verraden door het grote aantal mensen met weinig geld. De Groenen geloven in de samenhang tussen milieupolitiek en de aanpak van sociale problemen. De Groenen pleiten dan ook voor ecologische armoedebestrijding, waarbij basisbehoeften zoals biologische voeding, woonruimte, onderwijs en gezondheidszorg voor de consument goedkoper worden en luxe producten die onevenredig zwaar bijdragen aan de vervuiling van het milieu duurder. Wij vinden dat de armoede ook op een creatieve manier bestreden moet worden door bijvoorbeeld de invoering van een basisinkomen. Het voordeel hiervan is dat mensen met zo'n inkomen altijd kunnen bijverdienen zonder dat dit als zwart werk wordt beschouwd. Ook moeten we van de belasting op arbeid af. Niet hierop moet de ondernemer worden aangeslagen, maar op de toegevoegde waarde van zijn of haar bedrijf. Zo belasten we niet het werk, de creatieve factor, maar het verbruik van energie en grondstoffen.

Politiek van onderop

Waar andere partijen denken in macro-economische structuren zoals investeringen in de infrastructuur, schaalvergroting in het onderwijs of grootschalige gemeentelijke herindeling, daar blijven De Groenen dichter bij huis. We doen niet mee met de regenten in Den Haag door het bedenken van groteske plannen. Van bovenaf opgelegde projecten zoals stadsprovincies, stedelijke knooppunten of megafusies in het onderwijs en de gezondheidszorg wijzen wij af. De toenemende desinteresse van de burgers voor de politiek wordt volgens ons door de bestuurders zelf aangewakkerd. Inspraak wordt maar lastig gevonden, getuige het feit dat het kabinet-Kok de procedures wil verkorten. Waar men, met tegenzin, de bevolking wel raadpleegt wordt keer op keer aan bezwaren van burgers voorbij gegaan. Denk aan infrastructurele megaprojecten zoals Betuwelijn, HSL of de nieuwe Maasvlakte. Denk aan de stadsprovincies rond Amsterdam en Rotterdam, waar de overgrote meerderheid van de burgers de plannen van de stadsbestuurders verwierpen. Denk aan de gemeentelijke herindelingen, waardoor de afstand tussen burgers en bestuur tot onwenselijke proporties wordt opgerekt. De Groenen kiezen voor de burgers en voor investeringen in de kwaliteit van hun dagelijks bestaan. De Groenen strijden voor de leefbaarheid in de buurten, voor persoonlijke aandacht en zorg alsook voor kleinschaligheid, en we staan daarbij dicht bij de burgers.

Deze stellingname impliceert dat De Groenen staan voor een 'politiek van onderop'. In de afgelopen jaren heeft de politiek van onderop vaste vorm gekregen. Hierin zijn De Groenen als politieke partij uniek. De politiek van onderop heeft bij De Groenen ook gestalte gekregen in de gemeenschappelijke Eerste-Kamerfractie met regionale partijen. Het bestaansrecht en de unieke positie van De Groenen worden schrijnend duidelijk bij referenda in de gemeenten waar de partij in de gemeenteraad zit: als enige partij nemen De Groenen stelling tegen projecten waar de meerderheid van de burgerij eveneens tegen blijkt te zijn. De Groenen in Amsterdam bijvoorbeeld waren als enige partij samen met de Amsterdammers tegen IJburg, de nieuwe metrolijn en de stadsprovincie.

De Groenen zijn voor de invoering van het referendum om de kloof tussen de burgers en de politiek te verkleinen. De regering heeft op papier een referendumwet klaar, maar in werkelijkheid is het houden van een landelijk referendum onmogelijk gemaakt. Voor de aanvraag van het referendum is immers een onredelijk aantal handtekeningen vereist en het referendum mag niet over belangrijke zaken gaan. De Groenen pleiten voor een eerlijk referendum zonder allerlei obstakels, waarbij de meerderheid beslist.

Voor u ligt het verkiezingsprogramma van De Groenen voor de periode 1998-2002. Met deze 21 stappen zien we vol vertrouwen de nieuwe tijd tegemoet. Als u net als wij vindt dat Nederland beter verdient, dan weet u wat u te doen staat op 6 mei 1998.

1. Belastinghervormingen: bruto wordt netto

Belasting- en premiedruk

Er is iets vreemds gaande in Nederland. Volgens de groeicijfers gaat het goed met de economie en worden we steeds rijker. Op hetzelfde moment blijft de werkloosheid hoog, vooral onder laaggeschoolden. De geluiden over het onbetaalbaar worden van de sociale zekerheid zijn niet van de lucht. Hoe valt dit te rijmen?

Het antwoord is simpel: de hoge belasting- en premiedruk op arbeid en de relatief lage prijzen van energie en grondstoffen hebben bedrijven aangemoedigd tot investeringen in energievretende machines en tot een vlucht naar lage-lonenlanden. De winsten zijn zo nog hoger, de groeicijfers ook, maar de portemonnee van de werkloos geraakte werknemers is minder gevuld. Bovendien is het ecologisch evenwicht ver te zoeken.

Ons fiscale stelsel, met een hoge lastendruk op arbeid, geeft bedrijven dus zowel in groen als in sociaal-economisch opzicht de verkeerde prikkels: het maakt de productie meer vervuilend en pakt de werkloosheid onvoldoende aan.

Vicieuze cirkel van meer werkloosheid en vervuiling

Minstens zo vreemd is de manier waarop ons sociale-zekerheidsstelsel wordt gefinancierd. Aan de ene kant leidt het afstoten van arbeid tot een daling van de sociale premies door bedrijven. Er is zo juist meer geld nodig om het toegenomen aantal uitkeringen te betalen.

Aan de andere kant leidt het aannemen van arbeid tot een stijging van de afgedragen premies, terwijl dit dan juist minder hard nodig is. Om bij een stijging van de werkloosheid de premie-inkomsten veilig te stellen is het dus noodzakelijk om de sociale premies te verhogen. Daardoor stijgen dan de loonkosten, wat tot gevolg heeft dat bedrijven mensen door machines gaan vervangen en hun prijzen opschroeven. Dit betekent nog meer werkloosheid en milieuvervuiling en de noodzaak tot een verdere verhoging van de sociale premies. Zo ontstaat de vicieuze cirkel van steeds meer werkloosheid en vervuiling en steeds hogere sociale premies waar we ons nu al in bevinden. Alleen de onstuimige economische groei van de laatste jaren verhult dit probleem, dat keihard weer te voorschijn zal komen als de groei lager uitvalt.

Er zit dus ook een systeemfout in ons sociale-zekerheidsstelsel. Het afstoten van arbeid zou juist moeten leiden tot een verhoging van de afdrachten aan sociale premies door bedrijven. Het aannemen van arbeid zou juist beloond moeten worden met lagere afdrachten.

Verschuiving belastingdruk

De Groenen willen de huidige trend een halt toeroepen door het probleem bij de basis aan te pakken. Het is duidelijk dat de belastingdruk moet verschuiven: het fiscale stelsel moet zodanig worden ingericht dat het aannemen van menselijke arbeid wordt beloond terwijl milieubelastende investeringen worden afgeremd. Om dit te bereiken denken De Groenen aan een tweetal maatregelen.

Verhoging belastingvrije voet minimuminkomens

Ten eerste kunnen inkomens beneden het bruto minimum op korte termijn vrijgesteld worden van belastingen en sociale premies. Dit komt neer op een verhoging van de belastingvrije voet van deze inkomens tot netto minimum niveau. Omdat over deze inkomens feitelijk toch al geen belasting wordt betaald, kost deze maatregel niets, terwijl de vraag naar laaggeschoolde arbeid flink zal stijgen. Mensen die nu thuiszitten met een uitkering omdat zij door de hoge lastendruk meer kosten dan zij opbrengen kunnen zo zelf weer hun inkomen verdienen.

Jaarlijkse verhoging met welvaartsgroei

Gekoppeld aan deze maatregel willen De Groenen de belastingvrije voet van inkomens beneden het bruto minimum jaarlijks verhogen met de welvaartsgroei. Op dit moment stijgt de belastingvrije voet nog met de inflatiegroei en deze ligt lager dan de welvaartsgroei. Om te voorkomen dat daardoor de netto minimum inkomens en de uitkeringen achterblijven bij de welvaartsgroei, verhoogt men jaarlijks het bruto minimumloon. Dit betekent echter dat de kosten van laaggeschoolde arbeid elk jaar stijgen, zodat bedrijven hierop gaan bezuinigen en steeds meer laaggeschoolde werknemers werkloos worden. Door de belastingvrije voet jaarlijks te verhogen met de welvaartsgroei is de stijging van het bruto minimumloon niet meer nodig. De daardoor veroorzaakte werkloosheid wordt voorkomen.

Heffing op toegevoegde waarde

Om de zo gecreëerde werkgelegenheid op langere termijn te kunnen handhaven is het volgens De Groenen noodzakelijk om de systeemfout in het sociale-zekerheidsstelsel aan te pakken. Dit kan door de sociale-premiedruk te verschuiven van arbeid naar toegevoegde waarde. Van de heffing die een bedrijf dan over de toegevoegde waarde gaat betalen mag vervolgens voor elke in dienst zijnde werknemer een bedrag worden afgetrokken ter grootte van de werkloosheidsuitkering die daarmee wordt bespaard. Het heffingspercentage wordt per bedrijfstak zodanig vastgesteld dat de sociale lasten die een bedrijf onder het nieuwe stelsel moet betalen gelijk zijn aan die onder het huidige stelsel. Deze financiering van de sociale zekerheid kost niets meer dan de financiering volgens het huidige stelsel. Zij leidt ertoe dat het aannemen van arbeid wordt beloond in plaats van bestraft, terwijl het afstoten van arbeid minder voordelig wordt omdat dan een uitkeringsequivalent minder kan worden afgetrokken.

Bruto wordt netto

De Groenen willen nog iets verder gaan en op termijn behalve de sociale lasten ook de loonbelasting op de toegevoegde waarde laten drukken. De heffing over de toegevoegde waarde wordt daarmee wel hoger, maar daar staat tegenover dat bedrijven in plaats van bruto lonen nog slechts netto lonen hoeven uit te betalen. Consequentie zal zijn dat we verlost worden van alle aftrekposten. Niemand hoeft er echter op achteruit te gaan, doordat de nettolonen, inclusief aftrekposten, gelijk blijven.

Korte- en lange-termijnplan

Deze verschuiving van loonbelasting en sociale lasten naar de toegevoegde waarde kan geleidelijk, per bedrijfstak worden ingevoerd. Het korte- en het lange-termijnplan van De Groenen vloeien dan geleidelijk in elkaar over omdat dan steeds meer bedrijven nog slechts netto lonen uitkeren, zodat we ons uiteindelijk niet meer druk hoeven te maken over het werkloosheid veroorzakende effect van te hoge bruto lonen.

Winst in milieu-, sociaal en economisch opzicht

Met een dergelijk fiscaal stelsel blijft volgens De Groenen de sociale zekerheid betaalbaar en wordt de werkloosheid sterk teruggedrongen. Ook kan een aanzienlijke winst worden geboekt in milieu-, sociaal en economisch opzicht. Door de daling in de arbeidskosten wordt het voor bedrijven relatief aantrekkelijker om op energie en grondstoffen te bezuinigen dan op arbeid. Dit zal tevens leiden tot innovatieve investeringen in milieutechnologie. Lagere arbeidskosten maken bovendien arbeidsintensieve activiteiten zoals gezondheidszorg, onderwijs, onderzoek en ontwikkeling, reparaties, service en biologische landbouw weer betaalbaar. Verder maakt dit nieuwe stelsel de weg vrij voor de invoering van het basisinkomen, waarvoor De Groenen zich al sinds jaar en dag sterk maken.

2. Duurzame economie: milieuwinst wordt bedrijfswinst

Gunstige wereldconjunctuur

Aan de mooie groeicijfers van de Nederlandse economie mag niet de conclusie worden verbonden dat het 'dus' goed gaat en dat het nog beter zal gaan als we nog verder groeien. De huidige groeicijfers zijn in ieder geval niet vertaald in een oplossing voor de werkloosheid: die blijft onaanvaardbaar groot. Door de nadruk op export- en distributiegroei is de Nederlandse werkgelegenheid juist steeds afhankelijker geworden van de conjunctuur in het buitenland. De huidige verbeteringen in de werkgelegenheid zijn hoofdzakelijk te danken aan een gunstige wereldconjunctuur. Zodra deze inzak is zijn we weer terug bij af. Groei van export en distributie is bovendien vervuilend en kapitaalintensief, zodat deze maar relatief weinig werk oplevert en meer milieuproblemen veroorzaakt.

Grenzen aan de groei

De Groenen geloven niet in het sprookje van diverse regeringsnota's dat economische groei juist de redding van het milieu is. Volgens deze nota's zou door economische groei de technologische ontwikkeling gefinancierd kunnen worden die nodig is om de vervuiling per eenheid product terug te brengen. Economische groei betekent echter per definitie meer eenheden product. Dus: ook al zou de vervuiling per eenheid afnemen, dan betekent dit nog geen afname van de vervuiling in zijn totaliteit. Vroeg of laat krijgen we de rekening van de vervuiling gepresenteerd. Het lijkt dus wel zo eerlijk om deze milieuschuld in de groeicijfers tot uitdrukking te brengen. De Groenen zijn dan ook voorstander van een omzetting van de economische groeicijfers in een Duurzaam Nationaal Product (DNP). Bovendien zijn er grenzen aan de groei. Enerzijds is de hoeveelheid grondstoffen en fossiele energie beperkt: de aarde groeit niet mee met onze groei. Anderzijds raken de mogelijkheden om steeds efficiënter te produceren op den duur uitgeput. Er zijn steeds grotere investeringen nodig om de efficiëntie met een kleine stap te verbeteren. Een economisch systeem gebaseerd op een bronnenverslindende groei zal zichzelf dus uiteindelijk opblazen.

Milieu-investeringen

De Groenen willen daarom naar een andere groei toe. Deze is gebaseerd op lange-termijnperspectieven en duurzaamheid in plaats van op winstbejag voor de korte termijn. Het belang van de invoering van het hierboven beschreven groene fiscale stelsel is duidelijk. Dit stelsel stimuleert bedrijven om zuiniger om te gaan met onvervangbare natuurlijke bronnen. Dit is echter niet genoeg. Bedrijven moeten worden gestimuleerd om alle fasen van de levenscyclus van hun product milieuvriendelijk te maken. Hiervoor zijn vergaande veranderingen noodzakelijk: veranderingen in de gebruikte grond- en hulpstoffen, veranderingen aan technische installaties en het product, en aanpassingen om afval binnen en buiten het bedrijf te kunnen hergebruiken. Investeringen hierin zijn niet alleen goed voor het milieu, maar ook voor het bedrijf: imago-verbetering, meer efficiëntie, lagere milieuheffingen, minder kosten van opslag en storting van afval, een mogelijke verbetering in de kwaliteit van het product, grotere arbeidsveiligheid en verbeterde arbeidshygiëne.

Korting op toegevoegde-waardeheffing

De vruchten van dergelijke investeringen zullen echter pas op langere termijn geplukt kunnen worden. Daarom willen De Groenen extra kortingen op de toegevoegde-waardeheffing toepassen voor bedrijven die de totale levenscyclus van hun product milieuvriendelijker hebben gemaakt. Deze kortingen kunnen gefinancierd worden door BTW en accijnzen op milieuonvriendelijke producten en diensten te verhogen. De aanzienlijke subsidie voor vervuilende activiteiten kan worden afgeschaft.

Groei arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid

Met het groene fiscale stelsel en de voorgestelde kortingen op de toegevoegde-waardeheffing voor milieuvriendelijk producerende bedrijven willen De Groenen een verschuiving bereiken van groei van vervuilende en arbeidsextensieve sectoren naar arbeidsintensieve en milieuvriendelijke bedrijvigheid.

3. Milieubeleid: naar een schone productie

Milieu begint bij de overheid

Het milieubeleid van het paarse kabinet komt vooral tot uiting in de 'Postbus 51'-spotjes. 'Een schoon milieu begint bij jezelf', is daarin het credo. Het stimuleren van milieuvriendelijk gedrag onder de burgers krijgt echter een wrange bijmaak als de overheid zelf een slappe houding aanneemt. Burgers zijn best bereid offers te brengen voor een beter milieu. De inzet wordt helaas minder als diezelfde burger ziet dat de buurman, niet gehinderd door enig milieubesef, ongestoord door kan gaan met milieuvriendelijk gedrag. De burger verwacht van de overheid maatregelen die voor iedereen gelden. Milieu begint dus óók bij de overheid.

Zeer milieugevaarlijke stoffen

Het afvalprobleem kan alleen effectief worden opgelost door op termijn slechts schone productie toe te staan. In de tussentijd willen De Groenen een onmiddellijk verbod op het gebruik van en de handel in stoffen die zeer milieuschadelijk zijn en waarvoor nu al goede alternatieven bestaan. Het gaat dan bijvoorbeeld om het gebruik van cadmium in bierkratjes, PVC en andere chloorverbindingen, dioxinen alsook zware metalen, die bijvoorbeeld worden gebruikt bij de verduurzaming van hout. De overheid zal bovendien actief de conversie van de chloorindustrie bevorderen.

Afvalverbranding

In afwachting van de situatie waarin alleen nog schone en herbruikbare producten zijn toegestaan, moeten we natuurlijk wel iets doen met het vele afval dat in de afgelopen decennia geproduceerd is. De Groenen vinden dat het verbranden van afval tot een minimum beperkt dient te worden. We zijn immers op weg naar onze doelstelling van schone productie. Het verbranden van afval is slecht voor milieu en gezondheid. Niet alleen leidt dat tot de uitstoot van giftige gassen; je blijft ook zitten met de verbrandingsrest (vliegias), die als chemisch afval moet worden beschouwd. De vliegias wordt nu verwerkt in beton en asfalt, maar komt daar in de loop der jaren door uitloging en de sloop van wegen en gebouwen opnieuw uit vrij.

Het bijstoken van afval in cementovens en elektriciteitscentrales wordt verboden. Deze instellingen beschikken niet over de vereiste rookgasreinigingssystemen die de uitstoot van milieugevaarlijke stoffen als dioxinen kunnen voorkomen.

Statiegeldsysteem

Winkels en bedrijven krijgen - zoals in Duitsland - de wettelijke plicht om het verpakkingsmateriaal van hun producten in ontvangst te nemen. Ook de afgedankte producten zelf dienen hergebruikt te worden. Het is noodzakelijk dat het statiegeldsysteem verder wordt uitgebreid, in eerste instantie met al het glaswerk en blik.

Energie

Schone productie als doelstelling betekent ook dat er op termijn alleen plaats is voor schone en duurzame energie. De Groenen willen daarom de kerncentrales zo snel mogelijk sluiten en het invoeren van met kernenergie geproduceerde stroom beëindigen. Het gebruik van fossiele energiebronnen als kolen en olie wordt ontmoedigd. De bestaande kolencentrales worden aan het eind van hun levensduur gesloten.

Tegelijkertijd wordt de toepassing van zonne-, water- en windenergie, die op korte termijn rendabel worden, sterk gestimuleerd. Er komen grote windmolenparken in de Markerwaard en voor de kust in de Noordzee. Onderzocht zal worden op welke manier windmolens beter in het landschap geïntegreerd kunnen worden. Toepassing van fotovoltaïsche panelen op daken wordt aangemoedigd.

Milieukosten in prijs verwerken

De milieukosten van producten behoren in de prijs verwerkt te worden. Er komt een heffing op bronnen van de kankerverwekkende polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's), zoals auto's, vliegtuigen en diverse fabrieken. Hetzelfde geldt voor bronnen die bovenmatig verantwoordelijk zijn voor de uitstoot van CO₂. Arbeidsintensieve diensten en plantaardige producten (bijvoorbeeld uit natuurvoedingswinkels) behoren in het lage BTW-tarief. Vleesproducten gaan naar het hoge tarief van 17,5 procent, behalve vlees afkomstig uit de biologische veeteelt.

Onderzoek van het Centraal Planbureau heeft uitgewezen dat zelfs een drie keer zo hoge energieheffing de economie niet schaadt. Wel zorgt ze voor een verschuiving van kosten in het voordeel van arbeid en milieu. De Groenen voeren de ecotax op energie daarom met een factor drie

op voor zowel klein- als grootverbruikers. Grootverbruikers worden nu nog gevrijwaard van deze energieheffing, zoals de energieverslindende aluminiumindustrie.

Bodemsanering

Kosten van bodemsanering worden volledig op de vervuiler verhaald. Het saneren van de bodem is niet alleen belangrijk voor de gezondheid van de mens, maar ook voor het in stand houden van flora en fauna. Daarom staan De Groenen argwanend tegenover de (uit kostenbesparing ingegeven) wijziging van het bodemsaneringsbeleid om in sommige gevallen de normen voor sanering te versoepelen.

Het storten van vervuild baggerslib in havens, rivierarmen en uiterwaarden is om redenen van gezondheid en milieu onverantwoord. Alternatieve verwerkingsvormen, zoals verglazing, dienen nadrukkelijk onderzocht te worden.

Water

Schoon drinkwater wordt een steeds schaarser artikel. De Groenen willen een gescheiden waterleidingsstelsel invoeren voor drink- en gebruikswater. Rioolrechten en zuiveringsheffing worden gekoppeld aan het waterverbruik. Regenwater mag niet rechtstreeks verdwijnen in het riool. Hemelwater hoort namelijk in de bodem terecht te komen, opdat het grondwater op peil blijft. Daarom zal op grote schaal asfalt moeten worden weggehaald. Met name grote (bedrijfs)parkeerterreinen worden waterdoorlatend gemaakt.

Naleving milieuregels

Milieu- en afvalbeleid en afvalverwerking blijven een kerntaak van de overheid, en worden niet geprivatiseerd. Handhaving van de milieuwetgeving wordt krachtiger aangepakt door de instelling van een Milieu Inlichtingen en Opsporings Dienst (M.I.O.D.). De overheid behoort ook zelf de milieuregels na te leven, in het bijzonder de Europese regelgeving. De overheid moet evenals particulieren strafrechtelijk vervolgd kunnen worden voor milieu-overtredingen. Politie en justitie moeten meer uren uittrekken voor controle op de naleving van milieuregels.

4. Basisinkomen: een onvoorwaardelijk minimum

Individueel

Als alternatief voor het huidige sociale-zekerheidsstelsel kiezen De Groenen voor een individueel basisinkomen voor iedere Nederlander boven de 18 jaar. Het basisinkomen is een onvervreemdbaar inkomen dat iedere burger krijgt, ongeacht zijn inkomsten uit arbeid of bezit en ongeacht het inkomen van een partner. Het basisinkomen verenigt sociale rechtvaardigheid met individuele zelfstandigheid.

Hard minimum

De kern van de zaak is: minimum is minimum. Geen mitsen en maren; met het minimum mag niet worden gesjoemeld. De staat moet onvoorwaardelijk garanderen dat niemand daaronder kan zakken. Eventuele voorwaarden of verplichtingen (bijvoorbeeld om werk te zoeken) komen pas boven dat minimum aan de orde. Voor een dergelijk hard minimum is het basisinkomen de meest efficiënte vorm. Aangezien fraude daarbij niet mogelijk is, kan de bijstand-bureaucratie met haar bemoeizucht en vernederende controles worden afgeschaft. Sollicitatieplicht is in dit systeem niet meer nodig en wordt dus afgeschaft.

Aanvullende uitkeringen

Het basisinkomen vervangt alle bestaande regelingen voor het minimuminkomen. Niet méér dan dat. De WAO en de WW worden aanvullende uitkeringen, zoals het pensioen al een aanvullende uitkering is op de AOW. Personen die aantoonbaar (door lichamelijke of geestelijke gebreken) niet in staat zijn extra inkomsten te verwerven, kunnen een aanvulling op het basisinkomen krijgen.

Duizend gulden

Wie anno 1998 serieus over een basisinkomen praat, heeft het over ± 1000,- per persoon per maand. Hoger kan niet, lager hoeft niet. Invoering kost ongeveer 15 à 20 miljard extra. De Groenen willen dit financieren uit de door ons gewenste heffing op de toegevoegde waarde of door de loonstijging gedurende enkele jaren te matigen.

Geleidelijke invoering

De invoering van het basisinkomen zal geleidelijk plaatsvinden. Mensen in loondienst krijgen het basisinkomen vermeld op het loonstrookje. Uitkeringsgerechtigden krijgen in eerste instantie de keus tussen 1000,- per maand zonder verplichtingen, of een hoger bedrag tegen de gangbare verplichtingen.

Beter antwoord op flexibilisering

De bedoeling van het basisinkomen is iedereen te verzekeren van een volwaardige plaats in de samenleving. Het basisinkomen mag natuurlijk niet ontaarden in een excuus om zich neer te leggen bij een tweedeling tussen werkenden en niet-werkenden. Niets in het basisinkomen belet ons om (desgewenst) naar volledige werkgelegenheid te streven. Omgekeerd biedt het basisinkomen zoveel praktische voordelen, dat het ook bij volledige werkgelegenheid de moeite waard is. Een van die voordelen is, dat mensen die iets bijverdienen niet op hun (basis-)uitkering worden gekort. Het basisinkomen kan dus veel beter inspelen op de flexibilisering van de arbeidsmarkt dan het huidige sociale stelsel.

Stimulering samenwonen

Een 'groen' voordeel van het basisinkomen is, dat mensen die gaan samenwonen niet worden gestraft met verlies van hun uitkering. Daardoor zullen zij dat vaker doen, wat onder meer tot besparing op het energieverbruik en minder woningbouw kan leiden.

Geëmancipeerd inkomensbeleid

Zolang er nog geen basisinkomen is, steunen De Groenen ieder voorstel dat in de richting van een basisinkomen gaat. Te denken valt aan individualisering van de uitkeringen, invoering van een volksverzekering voor zorg ten behoeve van alleenstaanden met kinderen en verhoging van de belastingvrije voet. Deze maatregelen en de invoering van het basisinkomen kunnen gezien worden als het fundament voor een geëmancipeerd inkomens- en sociale-zekerheidsbeleid.

5. Arbeidsmarkt: banen in de strijd tegen armoede

Inkomensverschillen nemen toe

Nederland is rijk. Het land kent meer dan honderdduizend miljonairs. Van gekkigheid weten velen niet meer wat ze met het geld aanmoeten; een derde vliegvakantie, een derde auto en het huis vol met elektrische apparaten. Aan de andere kant staat een grote groep mensen die wel mag toekijken, maar niet aan deze rijkdom mag zitten. De inkomensverschillen zijn onder paars, een regering waarin nota bene de PvdA de premier levert, nog verder toegenomen.

Relatief

Toch valt het armoedeprobleem in Nederland te relativiseren. De armoedegrens in ons land is voor miljoenen mensen in arme ontwikkelingslanden nog altijd een droomsalaris. Ondanks deze relativisering is er wel degelijk sprake van een probleem. Toenemende inkomensverschillen leiden tot sociaal-psychologische problemen voor iemand die moeite heeft de eindjes aan elkaar te knopen, terwijl hij om zich heen ziet dat zo'n situatie ogenschijnlijk niet onvermijdelijk is. Verder heeft een recent onderzoek van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) aangetoond dat armoede ook in Nederland het fysieke welzijn aantast. Mensen met een laag inkomen leven gemiddeld vijf jaar korter dan mensen met een goede inkomenspositie, en verkeren gedurende hun leven twaalf jaar langer in een slechte gezondheid.

Volledige werkgelegenheid

De overheid heeft de taak om de sociaal-economische structuur zodanig te organiseren, dat iedereen die wil werken ook daadwerkelijk aan de slag kan. Dat is de beste armoedebestrijding. Volledige werkgelegenheid is een doelstelling die vaak gezien wordt als utopie; een situatie die nooit meer zal wederkeren. Het loslaten van dit streven betekent evenwel dat veel mensen worden afgeschreven. Daarom is het noodzakelijk dat de overheid een actief beleid blijft voeren op dit front. De Groenen stellen een aantal maatregelen voor waardoor volledige werkgelegenheid daadwerkelijk in zicht komt. Verschillende instrumenten uit ons programma leiden tot aanzienlijk meer banen.

Structurele maatregelen

Allereerst zijn De Groenen voorstander van structurele maatregelen, zoals verwoord in hoofdstuk 1. Ze komen neer op fiscale maatregelen die leiden tot zowel meer werkgelegenheid als een zorgvuldiger omgaan met energie en grondstoffen. De productieheffing en de verhoging van de belastingvrije voet voor de minimum inkomens kunnen leiden tot tienduizenden extra banen, zonder dat het de staat iets kost.

Flexibilisering

Flexibilisering van de arbeidsmarkt is een trend die zich gestaag doorzet. De Groenen zien deze ontwikkeling veeleer als een uitdaging dan als een gevaar voor de samenleving. De randvoorwaarden voor flexwerk (tijdelijke contracten, deeltijdarbeid, uitzendwerk, thuiswerk, free-lance opdrachten) moeten wel worden verbeterd. Flexwerkers hebben recht op een goede pensioenregeling. Bovendien moet het basisinkomen worden ingevoerd, zodat de flexibele werknemer niet constant wordt geconfronteerd met de sociale dienst en te grote fluctuaties in zijn of haar inkomenspositie. Dan pas wordt flexwerk een volwaardig alternatief voor werkzoekenden. Het Centraal Planbureau heeft berekend dat met het basisinkomen van 1000,- per maand per persoon duizenden mensen extra aan het werk komen. Met name laaggeschoolden profiteren hiervan en dit zijn nou net de mensen die het meeste hebben te lijden onder de werkloosheid.

Melkertbanen

Mensen die in het door ons voorgestelde systeem van productieheffing en basisinkomen toch niet in staat zijn op eigen kracht aanvullende werkzaamheden te vinden, krijgen in eerste instantie een zogenaamde 'Melkertbaan' in de collectieve sector aangeboden. Het succes van de Melkertbanen heeft bewezen dat maatschappelijke en culturele instellingen grote behoefte hebben aan extra menskracht, en dat uitkeringsgerechtigden dolgraag een zinvolle tijdsbesteding willen. Gezien dit succes willen De Groenen ook additionele banen creëren in sectoren als natuurbeheer, ecologisch verantwoorde landbouw, ontwikkelingssamenwerking, openbaar vervoer en afvalverwerking.

32-urige werkweek

Om ervoor te zorgen dat in het systeem van het basisinkomen mensen niet te lang doorwerken en de

arbeid gelijk wordt verdeeld, wordt de 32-urige werkweek de norm. Uren die boven die 32-urige werkweek worden gewerkt, gelden dan als overuren en worden op die manier extra duur gemaakt.

Scholingsprogramma's

Door de vergrijzing en de ontgroening van de samenleving kan binnen afzienbare tijd krapte ontstaan op de arbeidsmarkt. De vraag naar geschikt personeel is in sommige sectoren al groter dan het aanbod. Veel ligt in de handen van die sectoren zelf. Bedrijven zullen zelf veel meer moeten investeren in scholingsprogramma's om de inzetbaarheid van werknemers te vergroten. De overheid heeft de taak de randvoorwaarden te verbeteren opdat meer mensen ongestoord aan (her)scholing kunnen deelnemen. Studeren met behoud van uitkering bijvoorbeeld wordt mogelijk gemaakt.

Vrouwen en allochtonen

De lage arbeidsparticipatie van vrouwen en allochtonen vormt een apart probleem. Om die te verhogen komt er een wettelijk recht op deeltijdarbeid, wordt er meer geïnvesteerd in kinderopvang en krijgen bedrijven die meer vrouwen en allochtonen in dienst nemen fiscale voordelen. De Groenen streven naar een samenleving waarin vrouwen en mannen een gelijk en gelijkwaardig aandeel hebben in het betaalde en onbetaalde werk.

Ouderen

De Groenen vinden dat ouderen net als jongeren het recht hebben zich in te zetten voor de maatschappij op de manier die zij verkiezen. Daarom willen we de pensioenleeftijd flexibiliseren, dat wil zeggen dat er geen moment meer zal zijn dat men verplicht moet stoppen met betaalde arbeid in loondienst. Leeftijdscriminatie in het algemeen zal worden bestreden.

Milieucompensatie minima

De fiscale maatregelen uit ons program zullen ervoor zorgen dat de meeste milieuvervuilende activiteiten duurder zullen worden. De Groenen vinden dat dit niet mag leiden tot extra lastenverhoging voor de laagste inkomens. Compensatie voor de minima moet echter niet plaatsvinden door platte inkomenssteun maar door te zorgen dat de kostenkant van mensen met een laag inkomen wordt aangepakt. Zo zal de opbrengst van de energietax onder andere worden gebruikt om de huizen van de minima te renoveren en energiearm te maken.

Tegengaan niet-gebruik

De armoede wordt met name veroorzaakt door de stijging van de huurlasten en de gemeentelijke heffingen. Het niet-gebruik van voorzieningen voor minima, zoals de individuele huursubsidie, kwijtschelding van gemeentelijke belastingen en de bijzondere bijstand, dient dan ook sterk te worden teruggedrongen. De huursubsidie wordt verhoogd.

6. Landbouw: eten wat de grond schaft

Landbouwbeleid

Mensen kunnen geen voedsel maken. Zij kunnen alleen in de keuken bereiden wat de natuur hun aan levensmiddelen schenkt. Wie de natuur verspeelt, raakt aan het leven zelf, allereerst het eigen menselijk leven. In een ecologische economie dient dus een landbouw- en voedselbeleid voorop te staan dat de natuur en de arbeid herstelt en behoudt.

Ecologisch houdbare productie

In een markteconomie dient de winkelprijs de volledige sociale en ecologische kosten te berekenen van een veilige en verantwoorde voedselproductie. Een markt van overproductie levert onderprijzen. Deze productiewijze en prijsvorming zullen daarom door democratische wetgeving moeten worden gecorrigeerd. Daarom dient, te beginnen in Nederland, de EU en de overige hoge-productielanden die de dienst uitmaken in de wereldhandelsakkoorden (GATT/WTO), de productie zodanig te worden omgevormd, dat ze ecologisch houdbaar wordt. Er mag niet meer gedumpt worden ten koste van landbouw in andere landen en gebieden. Voor Nederland betekent dit allereerst dat productie-intensiteit en export van vlees, zuivel en tuinbouwproducten worden teruggebracht.

Varkensfonds

De vanwege mest en pest onaanvaardbaar geworden varkenshouderij kan hier tot voorbeeld strekken. Zolang de markt de werkelijke sociaal-ecologische kostprijs niet berekent, door overaanbod, zijn De Groenen voorstander van een door de overheid beheerd 'varkensfonds'. De consument betaalt per pond varkensvlees 25 cent heffing (analoog aan de ecotax op bijvoorbeeld benzine). De boer krijgt uit dit fonds 15 gulden uitbetaald voor elk varken dat in Nederland wordt geslacht (om internationaal gesleep met dieren tegen te gaan), tot een maximum van 1000 varkensplaatsen per bedrijf. De varkensdichtheid kan aldus, zonder inkomensbedreiging voor de boeren, worden ingekrompen. Er wordt niet meer massaal veevoer geïmporteerd, vooral niet uit de Derde Wereld. Dieren kunnen goed en gezond worden gehouden. Het mestprobleem verdwijnt. Vlees wordt niet meer voor dumprijzen afgezet en verhandeld. Een dergelijke premie voor de boeren is geen overheidssubsidie die boeren maakt tot bedelaars. Het is een correctie op de te lage markt/winkelprijs. Waar de markt ecologisch wordt, zal zij zelf de ecologische kostprijs gaan berekenen. Dan kan het fonds beëindigd worden. Men kan een dergelijk fonds ook invoeren voor andere hoofdproducten, zoals rundvlees, zuivel, brood, groenten en pluimveeproducten. In ruil voor de sociaal-ecologisch kostendekkende prijzen voor boer en tuinder maken zij afspraken voor een sociaal-ecologische wijze van omgaan met grond, water, planten, dieren en middelen.

Garantieprijs

Om werkelijk duurzame landbouw, tuinbouw en dierhouding mogelijk te maken, moeten er (uiteindelijk op internationaal niveau) garantieprijs voor bijvoorbeeld graan, melk en vlees worden vastgesteld. Voor de consument zijn deze prijsverhogingen nauwelijks merkbaar. Voorbeeld: een brood van 3 gulden bevat een pond graan. Daarvoor krijgt de graanteler van de markt slechts 15 cent. Verhoging van dat bedrag met 100 procent, 15 cent, betekent voor de consument een prijsverhoging van 3 gulden + 15 cent = 5 procent, en voor de boer een verdubbeling van zijn inkomen, waarmee hij kan investeren in een ecologisch verantwoorde productiewijze.

Grensbeschermingen

Als Nederland in de landbouw sociaal en ecologisch orde op zaken heeft gesteld, kan het dit in de EU overtuigend propageren. Intussen zijn grensbeschermingen nodig, met heffingen en controles, opdat onze markten niet met dumpproducten worden verstoord. Zo'n buitengrensbeleid zal ook in de EU en GATT/WTO tot stand moeten komen.

Geen chemische bestrijdingsmiddelen

Ecolandbouw wordt de gangbare landbouw. Zij werkt zoveel mogelijk met de eigen krachten, energieën, evenwichten, kringlopen én grenzen van de natuur. Daarop worden technologie en middelen georiënteerd. Het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de landbouw moet op de middellange termijn tot het verleden behoren. Ziekten en plagen worden voorkomen door meer diversiteit in gewassen en het gebruik van 'natuurlijke vijanden' van insecten.

Omgekeerde ruilverkaveling

Een levend platteland behoudt levende dorpen met een extensieve en arbeidscheppende boerenbevolking. Niet een minimaal aantal kapitaalintensieve megabedrijven, maar vele familiebedrijven. Er dient zich in feite een omgekeerde ruilverkaveling te voltrekken. Van schaalvergroting, volumebeleid en intensivering naar kwaliteitsverbetering, schaalverkleining en gemengde productie. In Nederland blijft natuur allereerst plattelandsnatuur. In Europees verband zijn grote natuurgebieden aan te wijzen, waar die door natuurlijke omstandigheden vanouds ook bestonden.

7. Natuur: kwaliteit belangrijker dan kwantiteit

Grootschalige natuurgebieden

Op de schaal van Nederland zullen natuur en landschap altijd nauw verweven zijn met de inrichting van steden, dorpen en het hele buitengebied. Nederland is te klein voor grootschalige, zelfregulerende natuurgebieden. Niet-duurzame cultuur en economie leiden tot natuur- en landschapsvernietiging. Op de lange termijn kan natuurbeleid alleen maar slagen in een verduurzaamde samenleving. Op de korte en middellange termijn moet het natuurbeleid de druk van de economische expansie en de milieuvernietiging zien te weerstaan. Extra maatregelen zijn dringend noodzakelijk.

Ecologische Hoofdstructuur

Voor het eerst in deze eeuw groeit het areaal natuurgebied in Nederland. Echter, de kwaliteit van de natuur - de biodiversiteit - neemt nog altijd af. Vooral de milieudruk (verdroging, verzuring, vermessing, stikstof en zware metalen) frustreert het natuurbeleid. De overheid heeft het plan opgevat van een samenhangend, landelijk netwerk van natuurgebieden en tussenliggende verbindingen, analoog aan het rijkswegennet. De Groenen ondersteunen dit streven, maar om de Ecologische Hoofdstructuur tijdig te realiseren is de versnelde aankoop van de benodigde gronden essentieel. Daarvoor zijn een substantiële verruiming van het budget en de inzet van het middel onteigening (zoals ook bij rijkswegenaanleg gebeurt) nodig. Bovendien dienen gebieden die volgens het rijksplan in de toekomst als natuurgebied worden aangekocht planologisch (via streek- en bestemmingsplannen) te worden gevrijwaard van tussentijdse aantastingen. De verantwoordelijke minister ziet hierop toe, desnoods via een aanwijzingsbesluit.

Natuurcompensatie

De compensatie voor onontkoombare aantasting van natuurgebieden en leefgebieden van de 650 bedreigde soorten van dieren en planten moet wettelijk worden verankerd in dezelfde procedures als waarin de aantasting wordt geregeld. Dat betekent dat bij het ontbreken van draagvlak voor natuurcompensatie er ook geen aantasting kan plaatsvinden.

Milieunormen

Voor het herstel van de natuurkwaliteit binnen en buiten de Ecologische Hoofdstructuur worden de milieunormen op duurzaam overleven van een soortenrijke natuur afgestemd. Nu zijn ze slechts afgestemd op duurzaam overleven van de mens. Biologische landbouw, schone productieprocessen, drastische beperking van de automobiliteit en milieubewust gedrag worden via het belastingstelsel sterk bevorderd.

Bescherming bedreigde diersoorten

Internationale verdragen inzake biodiversiteit en de bescherming van leefgebieden van bedreigde diersoorten worden op korte termijn alsnog in de nationale wetgeving verankerd. Rapportage door Nederland over de uitwerking van deze verdragen vindt voortaan op tijd plaats. Het budget voor de bescherming van met uitsterven bedreigde soorten wordt opgetrokken van vier naar tien miljoen gulden per jaar.

Stiltegebieden

De komst van meer stiltegebieden en nachtduister is gewenst. Op autosnelwegen kan de verlichting 's nachts minder fel of zelfs helemaal niet branden. Dit zorgt voor een vermindering van de verstoring van het nachtleven van dieren. Bovendien remt het de snelheid van de autogebruiker, waardoor het aantal sterfgevallen van zeldzame dieren eveneens zal afnemen.

Plattelandsvernieuwing

Het Nederlandse landschap wordt steeds uniformer. Streekeigen kenmerken verdwijnen. Dit proces gaat ten koste van werk, landschapsschoon, recreatie en natuurwaarden. Die trend willen De Groenen keren. Een project-staatssecretaris voor het landelijk gebied moet daarop toezien. De sterke punten van de regio's worden naar voren gehaald en regionale producten worden herkenbaar gemaakt. Biologische landbouw in nauwe samenhang met natuurbeheer en recreatievoorzieningen wordt de belangrijkste drager van inkomen en werkgelegenheid in het landelijk gebied. Het budget voor plattelandsvernieuwing wordt ingrijpend verruimd. Boeren moeten meer mogelijkheden krijgen om hun boerderijen multifunctioneel in te zetten, voor bijvoorbeeld zorg, recreatie en horeca.

8. Dierenrechten: respect voor eigen waarde van het dier

Eigen waarde dier

Dieren zijn nog steeds vogelvrij. Wij eten ze, doen er proeven op en schieten ze dood. Miljoenen dieren worden zo 'geconsumeerd'. Er is wel enige wetgeving voor dieren ontstaan, maar dit heeft niet geleid tot grote verbeteringen. Nertsen worden afgemaakt om hun pels en tal van dieren worden voor de lol in het jachtspel gedood. Leghennen worden nog steeds gek in hun kooien, varkens kunnen niet wroeten en kalveren hebben bloedarmoede omdat het vlees blank moet zijn. De dieren hebben slechts economisch nut. Ze worden behandeld als goederen. Voor de wet is er weinig verschil tussen een koelkast en een dier. Menselijke zelfdwang is noodzakelijk om dieren een beter leven te geven. De eigen waarde van het dier moet worden gerespecteerd.

Nee tenzij

Het 'Nee, tenzij' dient uitgangspunt te zijn voor al het menselijk handelen met dieren. Dit betekent dat het welzijn van dieren in principe niet mag worden aangetast, tenzij er voor deze inbreuk zwaarwegende argumenten zijn en er absoluut geen alternatieven zijn om de doelen op een andere manier te bereiken. Een zorgvuldige afweging, waarbij het belang van de mens afgezet wordt tegen het belang van het dier: daar gaat het om.

Grondwetswijziging

Om deze belangenafweging structureel te laten plaatsvinden is het noodzakelijk om artikel 21 van de Grondwet te veranderen. In dit artikel is de zorg van de overheid voor de bescherming en verbetering van het leefmilieu vastgelegd. De zorg van de overheid voor het welzijn van het dier moet hieraan worden toegevoegd. Hierdoor zullen de belangen van dieren zwaarder meewegen bij maatschappelijke en politieke besluitvorming. De overheid zal dan immers bij alle wetgeving de eigen waarde van dieren als uitgangspunt moeten nemen.

Plezierjacht

Er moet een einde komen aan de plezierjacht, in de zin van jacht puur voor de kick. De Groenen hebben geen probleem met het jagen door wildbeheerseenheden, maar verbinden daaraan de voorwaarde dat elke wildbeheerseenheid een natuur- en landschapsherstelplan opstelt. Er moet wel een verbod komen op drijfjachten, ook op het terrein van de koninklijke familie. Verder vinden De Groenen dat er een absoluut verbod moet komen op de jacht op dieren in hun voortplantingsperioden.

Concrete beleidsvoorstellen

De volgende beleidsvoorstellen moeten ertoe bijdragen dat de uitbuiting van dieren tot een minimum wordt beperkt.

- Er komt een verbod op legbatterijen.
- Ieder dier in gevangenschap moet zich soortspecifiek kunnen gedragen.
- Er moet een einde komen aan de onwaardige diertransporten over lange afstand.
- Scharrel- en bioveehouderij worden gestimuleerd.
- Het fokken van pelsdieren wordt verboden.
- De overheid stimuleert alternatieve onderzoeksmethoden voor proeven.
- Gevaarlijke paardrijwedstrijden, zoals de military, worden verboden.
- Er komt een importverbod voor uit het wild gevangen exoten.
- Het octrooieren en het klonen van dieren wordt aan banden gelegd.
- Het houden van huisdieren die geen gedomesticeerde geschiedenis hebben, wordt verboden. Dat betekent dat uit het wild gevangen dieren, ook als ze niet met uitsterven worden bedreigd, niet meer mogen worden gehouden.

Kortom: dieren zijn niet vogelvrij, maar behoren echt vrij te zijn van door de mens opgelegde pijn, stress en angst.

9. Genenhandvest: geen gesol met genen

Strikte wetgeving

De Groenen vinden het tijd worden dat de maatschappelijke bezinning niet meer achter de gotechnologische ontwikkelingen aanloopt. Genenmanipulatie moet worden gebonden aan strikte wetgeving, die voor iedereen duidelijk is. Daarvoor hebben De Groenen een genenhandvest opgesteld met een tiental aanbevelingen voor veiligheid en ethiek.

1. Moratorium op genenmanipulatie

Zolang de politiek achter de feiten aan blijft lopen dient er een moratorium te worden gelegd op alle vormen van gotechnologisch onderzoek. Na een maatschappelijk oordeel over de ethische aspecten van genetische manipulatie kan het moratorium worden opgeheven.

2. Het testen van voedsel

De regering heeft de plicht om al het voedsel dat bestemd is voor menselijke consumptie en dat tot stand gekomen is met behulp van genetische manipulatie te keuren op risico's voor de volksgezondheid.

3. Verplichte etikettering van voedsel

Het moet worden verboden om aan het publiek voedsel te verkopen dat tot stand is gekomen met behulp van genetische manipulatie zonder dat dit duidelijk op het product is aangegeven. Consumenten moeten een keuzemogelijkheid krijgen.

4. Verbod loslaten nieuwe organismen

Het moet worden verboden om genetisch gemanipuleerde organismen vrij te laten in de natuur, ongeacht de vraag of deze organismen bij laboratoriumonderzoek schadelijk zijn gebleken of niet.

5. Controle op besmetting

Virale besmetting buiten het laboratorium, ten gevolge van genetisch onderzoek, is zeer wel denkbaar, onder meer door de afwezigheid van bekende afweerstoffen. Een epidemie behoort tot de mogelijkheden. Het infecteren van dieren of planten met synthetische virussen moet daarom aan strikte voorwaarden en vergunningen worden gebonden.

6. Verbod op onderzoek wapens voor biologische oorlogvoering

Er moet een permanent verbod komen op iedere toepassing van genetische manipulatie ten behoeve van biologische wapens. Via de Verenigde Naties moet worden gestreefd naar internationale verdragen ter uitbanning van biologische wapenfabrieken en laboratoria. Bestaande voorraden dienen vernietigd te worden.

7. Verbod op manipulatie van menselijke eicellen

Er moet een direct en permanent verbod komen op pogingen om menselijke eicellen genetisch te manipuleren.

8. Grenzen aan genetisch onderzoek

- a. Het moet verboden worden om de gang van bevruchte eicel tot foetus te analyseren met de bedoeling om datgene te vernietigen wat niet beschikt over de gewenste genetische karakteristieken, bijvoorbeeld een bepaalde sekse. Gentherapie dient alleen na de geboorte plaats te vinden.
- b. Genetische tests mogen uitsluitend worden uitgevoerd in het belang van het individu op eigen aanvraag. Tests voor banen, verzekeringen en zo meer moeten worden verboden.
- c. Er moet een verbod komen op het klonen van mensen.

9. Restricties op genetische manipulatie van dieren

Het genetisch manipuleren van dieren moet worden gereguleerd op basis van vergunningen. Het toevoegen van menselijk DNA aan dieren is slechts onder strikte voorwaarden toegestaan, bijvoorbeeld als het gaat om de productie van een bepaald benodigd hormoon. Alles moet eraan worden gedaan om te verzekeren dat genetisch gemanipuleerde dieren niet geplaagd worden door ziekte en gebrek als gevolg van hun behandeling. Waar zulke 'nieuwe soorten' ongezond blijken moet verdere voortplanting verboden worden.

10. Publieke toegankelijkheid en bezit van informatie

Registers inzake genetische manipulatie en de bedrijven of instellingen die zich met dit onderwerp bezighouden, dienen gemakkelijk toegankelijk te zijn voor het publiek.

10. Infrastructuur: beter benutten wat we hebben

Infrastructuur beter benutten

Nederland vergrijsst en krijgt begin volgende eeuw te maken met een bevolkingsdaling als de naoorlogse geboortegolf begint weg te ebben. Daaraan vooraf gaat pensionering. Er zal dus minder werkgelegenheid hoeven te worden gecreëerd want jongeren kunnen de plaats innemen van ouderen. Het woon-werkverkeer zal afnemen en geen nieuwe wegverbreding nodig maken. Ook het gesleep met goederen kan verminderen en in milieuvriendelijker banen worden geleid. We gaan infrastructuur overhouden als het roer niet nu al omgaat. Zo wordt vliegveld Beek nog uitgebreid omwille van de werkgelegenheid, terwijl vanaf ongeveer 2010 de werkers zullen ontbreken. Met dat vooruitzicht moeten we bestaande infrastructuur beter benutten en nieuwe alleen aanleggen waar we die door achterstand missen: tramlijnen, kanalen en luchtschipverbindingen. Transportwetenschap en -technologie moeten worden gestimuleerd, want zij bieden ons betere oplossingen dan nog meer beton. Bovendien kunnen we die kennis exporteren en zo ook elders milieu en ruimte sparen, terwijl het ons aan niets hoeft te ontbreken.

Betuweroute

De Groenen zien niets in de grote infrastructurele projecten, zoals die door het paarse kabinet aan het land zijn opgelegd. Ons groene beleid gaat uit van strategische toevoegingen en optimalisering van het bestaande spoorlijnen-, vaarwegen- en rijwegennet. De Betuweroute, zoals die nu op de tekentafels ligt, is goeddeels overbodig. Het risico is namelijk levensgroot dat er straks lege rails worden aangelegd ten koste van landschap en milieu. De Groenen stellen de volgende alternatieven voor.

- Van de Betuweroute wordt slechts de Rotterdamse havenspoorlijn aangelegd tot aan Kijfhoek. Vandaar wordt de lijn gekoppeld aan het bestaande spoor.
- De Brabantroute - de spoorlijn via de Brabantse steden - wordt verbeterd. De lijn ligt er al, maar wordt niet optimaal gebruikt. De stationsomgevingen van de Brabantse steden (Tilburg, Eindhoven en Breda) worden geoptimaliseerd door het ter plekke onder de grond brengen van de goederenspoorlijn.
- Er vindt een afstemming plaats met een gerevitaliseerde 'IJzeren Rijn', de spoorlijn tussen Antwerpen, Weert en Mönchen-Gladbach. Dit gebeurt in het kader van complementair havenbeleid van Rotterdam en Antwerpen. Beide havens moeten elkaar aanvullen en niet beconcurreren. Dit alles volgens het Neptunus-concept van Marten Bierman, planoloog en Eerste-Kamerlid voor Regionalen/De Groenen.
- De binnenvaart wordt bevorderd door onder andere een verbetering van de bevaarbaarheid van de binnenvaartwegen en door meer aandacht voor een nat locatiebeleid, dat wil zeggen een revitalisering van de haven- en overslagfaciliteiten voor de binnenscheepvaart.

Hogesnelheidslijn

De aanleg van de Hogesnelheidslijn door het Groene Hart wordt alsnog voorkomen. Tijdwinst is ook voor De Groenen het uitgangspunt, maar dan wel groen uitgewerkt. De Eerste-Kamerfractie heeft een geheel eigen concept hiervoor ontwikkeld, neerkomend op een forse investering in het voor- en natransport. In de trajecten naar de stations wordt namelijk de meeste tijd verloren. Een fijnmazig stads- en streektramnet betekent de terugkeer van duizenden kilometers tramlijn. Daardoor kunnen de tijdverlies-gevende stoptreinen van het spoor verdwijnen, waardoor ruimte ontstaat voor de HSL over bestaand spoor. Dit scenario geldt ook voor de Oostlijn van de HSL. Met hetzelfde budget krijgt ons land dus meer lijnen en meer tijdwinst voor meer mensen (ook als die niet naar Parijs of Frankfurt moeten) zonder aantasting van het spaarzame open landschap en met verminderde automobiliteit.

Vliegverkeer

De Groenen zien met lede ogen aan dat het vliegverkeer geen strobreed in de weg wordt gelegd. Vliegen zorgt voor een enorme aanslag op de beschikbare fossiele brandstoffen en is dus een van de grote veroorzakers van het broeikas-effect. Bovendien zorgt het vliegverkeer voor ernstige lawaaioverlast in de wijde omgeving van de vliegvelden. Het mag niet verbazen dat De Groenen tegenstander zijn van een verdere toename van dit soort vliegverkeer. Zij wijzen dus ook de aanleg van een nieuwe luchthaven af. Sterker nog, De Groenen zien mogelijkheden genoeg om dit vliegverkeer te verminderen. De volgende beleidsvoorstellen moeten leiden tot een afname van het aantal vluchten.

- Een selectief toelatingsbeleid zorgt ervoor dat lawaaiige, onveilige en laagwaardige

vliegbewegingen tot het verleden behoren. Waar mogelijk worden reizen overgeheveld naar de grond. Veel reizen binnen Europa kunnen plaatsvinden via de hogesnelheidslijnen (op bestaand spoor).

- Er komt een belasting op kerosine, en op vliegtickets wordt BTW geheven. De vraag naar vliegpreizen zal afnemen en de treinen kunnen weer een eerlijke concurrentie met de vliegmaatschappijen aangaan.
- De Nederlandse overheid zal zich sterk maken voor de herintroductie van luchtschepen. De nieuwe generatie zeppelins kan met het vliegverkeer concurreren op binnenlandse trajecten en korte-afstandsvluchten. Bovendien zijn zeppelins geschikt voor goederentransport, surveillances, militair toezicht en toerisme. Rechtstreekse luchtschipverbindingen van regionale luchthavens naar mediterrane vakantiebestemmingen behoren tot de mogelijkheden op de korte termijn. Regionale luchthavens zullen daarvoor geschikt worden gemaakt.
- De overheid streeft verder naar één internationale intercontinentale luchthaven voor Noordwest-Europa. Er dient een gezamenlijke exploitatie te komen van een vliegveld op het knooppunt van snelle treinen en dat is nabij de Kanaaltunnel.
- Reclamevluchten worden verboden (zijanten van zeppelins vervangen dat) en de kleine luchtvaart mag niet meer plaats vinden boven stiltegebieden en grote natuurgebieden.
- Nachtvluchten tussen 23 en 7 uur worden op de Nederlandse luchthavens (inclusief Schiphol) verboden, behalve voor luchtschepen. Er moeten internationale afspraken komen over nachtvluchtverboden. Ook in Duitsland bestaat daar draagvlak voor.

NS en busbedrijven

De Groenen zijn geen voorstander van de privatisering van de Nederlandse Spoorwegen. De vervoersplicht van de overheid moet in stand blijven om te voorkomen dat (oudere en gehandicapte) mensen in vervoersarmoede terechtkomen. De Groenen zijn wel voorstander van onderzoek naar een andere financiering van het busvervoer. Gedacht wordt aan een vermaatschappelijking van busmaatschappijen. De burger wordt dan aandeelhouder van zijn of haar eigen busbedrijf in stad of streek via een aandeel in een 'Financieringsgemeenschap Openbaar Vervoer'. Belastingvrije groenfondsen worden ingezet voor investeringen in het openbaar vervoer.

Goedkoop openbaar vervoer

Het experiment met gratis openbaar vervoer in het Belgische Hasselt heeft geleid tot ruim acht keer zoveel reizigers. De Groenen willen hierop voortborduren door het stadsvervoer zo niet geheel gratis, dan toch veel goedkoper te maken. De financiering hiervan wordt mogelijk gemaakt door de invoering van een lokale OV-heffing, waarvoor de passagier in ruil een abonnement ontvangt.

Behoud onrendabele lijnen

Het openbaar vervoer in het landelijk gebied wordt behouden en zo mogelijk uitgebreid. De rijksoverheid moet niet volstaan met decentralisatie van het openbaar vervoer, maar moet ook meebetalen aan het in stand houden van lijnen met een bezettingsgraad van minder dan 40 procent. Onrendabele lijnen bestaan niet; ze worden met slecht beleid gemaakt.

Fietsverkeer

De fiets is een goed vervoermiddel voor de korte afstand. Fietsen is milieuvriendelijk, goed voor onze persoonlijke gezondheid en ons welzijn, en neemt weinig ruimte in beslag. Het fietsverkeer zal worden bevorderd door de aanleg en het onderhoud van fietsroutes, door het scheppen van voldoende stallingsmogelijkheden en door te zorgen voor fietsersvriendelijke verkeersregels. In nieuwbouwwijken zullen tegenover een enkele auto-ontsluiting verscheidene fietsontsluitingen worden gerealiseerd.

11. Automobilititeit: de auto op de handrem

Absolute vermindering aantal auto's

Net als zoveel andere vervuilende elementen neemt ook het aantal auto's toe in Nederland; bijna zes miljoen daarvan rijden inmiddels rond in ons land. De Groenen willen een vermindering van het aantal auto's en een vermindering van het autogebruik. Het beleid moet niet alleen gericht zijn op het gebruik van de auto maar ook op het bezit daarvan. Dat willen De Groenen overigens alleen als de alternatieven voor het particulier autobezit verder worden uitgebouwd. Projecten met een deelauto mogen rekenen op financiële ondersteuning. De tram keert in veel steden weer terug in het straatbeeld. Openbaar vervoer wordt goedkoper en het taxivervoer wordt als onderdeel daarvan gestimuleerd.

Vergunningenstelsel

Goed flankerend beleid maakt het maatschappelijk draagvlak groter voor een algehele stop op het aantal auto's in Nederland. De Groenen zijn voorstander van een onderzoek naar de mogelijkheid van een vergunningenstelsel voor het hebben van een auto. In een soortgelijk dichtbevolkt land als Singapore wordt al jaren succesvol met dit systeem gewerkt. Gaat er een auto naar de sloop dan komt er een vergunning vrij voor de koop van een nieuwe wagen. Daarnaast zou het rijk niet-gebruikte 'autorechten' kunnen opkopen. Als tweede mogelijkheid wordt gedacht aan een quotering van het aantal kilometers of het aantal brandstofliters, via een geleidelijke vermindering daarvan. Omdat het beleid van De Groenen gericht zal zijn op autocontingentering kunnen maatregelen als elektronische tolheffing en accijnsverhogingen (voorzover niet in overeenstemming met het buitenland) achterwege blijven.

Normstelling

Door strikte normstelling voor de uitstoot van auto's wordt tegelijkertijd de druk op autofabrikanten opgevoerd om te komen met voertuigen die milieuvriendelijker zijn. Op termijn mogen auto's in Nederland geen zwaar verontreinigde emissie uitstoten. Onderzoek naar voertuigen die spaarzaam gebruik maken van fossiele brandstoffen wordt uitgebreid. Te denken valt daarbij aan subsidies voor de elektrische auto die opgeladen wordt door zonnepanelen op het eigen dak, of thuis.

Fiscale maatregelen

Belastingfaciliteiten die het autorijden bevorderen worden afgeschaft. Het OV-gebruik vormt de grondslag voor reiskostenvergoedingen. Het gebruik van dieselbrandstof voor personenauto's, taxi's en bestelauto's wordt met fiscale maatregelen ontmoedigd.

Parkeerbeleid

Het lukt niet het autogebruik terug te dringen, mede doordat gemeenten geen streng parkeerbeleid voeren. De rijksoverheid moet hier met dwingende parkeersetgeving op inspelen. Zo moet van rijkswegen worden voorgeschreven dat alle bebouwde kommen onder eenzelfde regime van parkeerrestricties komen te vallen.

Autovrije zondag

De overheid voert autovrije zondagen in, verplicht voor iedereen. In eerste instantie jaarlijks om te beginnen op 1 november 1998, als het precies vijfentwintig jaar geleden is dat de eerste autoloze zondag werd gehouden. De jaarlijkse autovrije zondag moet binnen drie jaar overgaan in een verplichte maandelijkse autovrije zondag.

Verkeersveiligheid

Een verkeersveilige leefomgeving wordt door steeds meer mensen gewenst. De Groenen denken daaraan bij te dragen door in eerste instantie de groei van het autoverkeer tegen te gaan. Ook de snelheid dient te worden begrensd. Op wegen waar de maximumsnelheid nu 50 km/uur bedraagt, moet deze worden teruggebracht tot 30 km/uur, behoudens verbindingswegen. Op snelwegen wordt de limiet teruggebracht naar 90 km/uur. Overschrijding van de maximumsnelheid wordt met hoge boetes bestraft. Na drie snelheidsovertredingen wordt het rijbewijs ingetrokken.

Vrachtverkeer

Door het introduceren van een inhaalverbod voor het vrachtverkeer op bepaalde trajecten van het wegennet, vindt een betere doorstroming van het verkeer plaats. Vervoer naar binnensteden vindt in

de nabije toekomst plaats via zogenoemde stadsdistributiecentra (SDC's). Kleinere, milieuvriendelijke vrachtwagens rijden vanaf die SDC's de goederen de stadskernen binnen.

Elektronische snelweg

De elektronische snelweg kan bijdragen aan een afname van het aantal gedwongen vervoersverplaatsingen. Door de voortdurende telematica-ontwikkelingen is telewerken een alternatief geworden voor het werken op de zaak. De overheid dient meer dan in het verleden te investeren in deze ontwikkelingen.

12. Volkshuisvesting: bestrijding sprinkhanenplanologie

Sprinkhanenplanologie

Nederland raakt elk jaar gemiddeld honderd vierkante kilometer ruimte kwijt aan de oprukkende stad. Dat betekent dat we in vier jaar tijd een Markerwaard aan ruimte opsouperen. Daartegenover staat de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur, die in het eindstadium moet uitkomen op één tot anderhalf maal de Noordoostpolder aan nieuwe natuur. Er wordt in Nederland dus veel meer asfalt dan natuur aangelegd. Natuur kan echter weer worden omgezet in landbouwgrond en andersom, al naar gelang de behoefte van de samenleving. Dat geldt niet voor verstedelijking, die is onomkeerbaar. Er dient dus uiterst zorgvuldig te worden omgegaan met verstedelijkingsprocessen. De huidige sprinkhanenplanologie, waarbij steeds weer open ruimte wordt opgeslokt door woonwijken en waarbij de bestaande voorraad wordt overgeleverd aan vervalprocessen, keuren De Groenen daarom fel af. Het ruimtelijk ordeningsbeleid dient te worden omgebogen, zodat de ruimte in de huidige verstedelijkte kernen zo efficiënt mogelijk wordt gebruikt. Het concept van de 'compacte stad' wordt niet losgelaten, maar juist inniger omarmd. Optimalisering van de bebouwde ruimte is voortaan het centrale uitgangspunt voor een groen volkshuisvestingsbeleid.

Optimalisering bestaande voorraad

Jarenlang werd in ons land gebouwd voor een jonge bevolking. Nu die vergrijsd past het neergezette onderdak steeds minder. Terwijl de bevolking al voor 61 procent bestaat uit één- en tweepersoonshuishoudens, bestaat de huidige voorraad voor 71 procent uit eengezinswoningen en juist die worden nog steeds bijgebouwd. Daardoor wonen steeds meer oudere mensen te ruim en kunnen ze geen kleinere woning vinden. Ook hier moeten we optimaliseren en het onderdak op maat maken door woningen te splitsen. Ook kan de bestaande bebouwde ruimte beter worden benut door verbouw, aanbouw, en opbouw van verdiepingen. Die huizen kunnen dan meteen duurzamer worden gemaakt (zonnecollectoren, warmtepomp, vegetatiedak etc.). Zo is nauwelijks nieuwbouw nodig in het buitengebied en krijgen vervalprocessen minder kans in de naoorlogse woonwijken die toch al moeten worden opgeknapt. Het draagvlak voor voorzieningen als bus en bibliotheek blijft bovendien behouden.

Grote-stedenbeleid

Er moet meer geld komen voor het Grote-stedenbeleid om de vlucht uit de stad te vermijden. Er komt een duurzame verbouwstrategie voor de bestaande voorraad. Verder worden grote investeringen gedaan in het stedelijk groen (verparking) en hoogwaardig openbaar vervoer. Ook de kleine kernen krijgen meer financiële armslag om de bestaande kernen kwalitatief te verbeteren, zodat een aanslag op het open gebied achterwege kan worden gelaten.

Bouwen boven wegen

Dubbel grondgebruik krijgt meer aandacht. Overkluizing van wegen en spoorlijnen met woningen en kantoren is een goede optie voor nieuwbouw. Op ringwegen bijvoorbeeld kunnen zoveel nieuwe woningen worden neergezet dat nieuwe woonwijken in het buitengebied volledig overbodig worden. Ook op bedrijventerreinen kan meer bedrijvigheid plaatsvinden op hetzelfde grondgebied. Dat geldt ook voor haventerreinen. De bouw van de Afrikahaven in Amsterdam, ten koste van een natuurgebied, kan in onze ogen achterwege blijven.

Overdrachtsbelasting

De overdrachtsbelasting wordt afgeschaft teneinde verhuizing gemakkelijker te maken. Is daar politiek geen draagvlak voor, dan toch in ieder geval voor de verhuizing van grote naar kleinere woningen. Uitgangspunt is, dat mensen geprikkeld worden te wonen in het middelpunt van de dagelijkse verplichtingen. Het woon-werkverkeer neemt daardoor af.

Grondgebruiksheffing

De grondslag voor de lokale heffing Onroerende Zaak Belasting (OZB) wordt verschoven van economische marktwaarde van de woningen naar een heffing op het grondgebruik (grondgebruiksheffing). De tarieven lopen op van een negatief tarief voor natuur, laag tarief voor gebruik met lichte milieu-effecten zoals parken, tuinen, ecologisch verantwoorde landbouw en niet-geasfalteerde voorzieningen, naar een tarief voor wonen en kantoren en een hoge grondgebruiksheffing op startbanen, parkeerplaatsen, stortplaatsen, intensieve landbouw, recreatie en industrie. Het doel van deze heffing moet zijn dat intensiever gebruik wordt gemaakt van de bebouwde

ruimte.

13. Gezondheidszorg: gezond over de drempel

Neerwaartse spiraal

Op de drempel van de 21ste eeuw is de gezondheidszorg in de greep van een paradox. Wettelijke regelingen (onder meer de Wet Geneeskundige Behandelovereenkomst en de Wet Mentorschap) hebben voorwaarden gecreëerd om de positie van zorgvragers te versterken. Tegelijkertijd zet de marktwerking in de gezondheidszorg diezelfde zorgvrager achter in de klas. Als marktpartij maakt de patiënt geen schijn van kans. De praktijk laat dat ook zien. Belangen van kapitaal en macht maken dienstbaarheid aan het welbevinden van patiënten tot sluitstuk van het medisch bedrijf. Dat blijkt vooral 'aan het bed': directe zorg wordt gesnoeid en ingesnoerd in strakke tijdschema's, bepaald door handelingen en maximale tijd die voor een bepaalde handeling of serie handelingen nodig is. Zorgverleners wordt het onmogelijk gemaakt tegemoet te komen aan de behoeften die zij signaleren. En zelfs dit laatste, het signaleren, dreigt verloren te gaan. In opleidingen is eenzijdige aandacht voor instrumentele, geprotocolleerde zorg, gekoppeld aan waarneembare problemen. Tijd en aandacht zijn luxeartikelen geworden. Hiermee komt het morele failliet van de zorgverlening met rasse schreden dichterbij. Deze neerwaartse spiraal is te keren door niet te willen wat onverenigbaar is: patiëntenbelangen veilig stellen en marktwerking gebruiken. Wie het eerste wil, moet het tweede nalaten.

Patiëntenbelang

De Groenen kiezen het patiëntenbelang als centraal uitgangspunt voor de inrichting van de gezondheidszorg. Van hieruit trekken we beleidslijnen naar de 21ste eeuw.

Meer geld voor ouderenzorg

Zowel voor mannen als vrouwen neemt de gemiddelde levensverwachting toe. Dit gegeven zet de aankomende dubbele vergrijzingsgolf nog zwaarder aan. Meer dan ooit is het noodzakelijk om te anticiperen op zorg. Meer mensen worden steeds ouder en zij zullen een zware wissel trekken op zorgvoorzieningen en daarmee op het budget voor de gezondheidszorg. De Groenen zijn van mening dat ouderen nu en in de toekomst moeten kunnen rekenen op basale kwaliteit van zorg en zorgvoorzieningen. Aan deze kwaliteit hangt een prijskaartje. Als sprake is van een sterkere stijging van de uitgaven die noodzakelijk zijn om de vereiste kwaliteit van ouderenzorg te garanderen, menen De Groenen dat zonder aarzeling moet worden besloten tot een hoger budget.

Overmatig beroep op gezondheidszorg

Tegelijkertijd willen De Groenen maatregelen om het overmatig beroep op gezondheidszorg af te remmen. Er is al jaren een toenemende tendens om naar de dokter te gaan, niet om te horen of men inderdaad ziek is, maar om zeker te weten dat men niet ziek is. Omdat de eerste lijn (huisartsen) deze zekerheid maar gedeeltelijk kan geven, dringen velen met succes aan op specialistisch onderzoek. Na een rondgang langs artsen, toestellen en allerhande onderzoeken keert men huiswaarts met de illusie zeker te weten voorlopig gezond te zijn. Een publiekscampagne en openbaar debat over zin en onzin van medisch onderzoek en stimulering van kritisch zelfbewustzijn zijn eerste stappen om deze overconsumptie aan te pakken.

Preventie

De Groenen hechten aan preventieve maatregelen. Hier liggen verbindingen met andere beleidsterreinen. Zo is er een overtuigende relatie tussen sociaal-economische omstandigheden en gezondheidsstatus en levensverwachting. Lucht- en bodemvervuiling bedreigen de gezondheid. Verder zijn mensen in achterstandswijken vaker ziek en leven ze korter, vooral als ze hierbij nog tot een allochtone bevolkingsgroep behoren. Dat is onaanvaardbaar. Alleen structurele armoedebestrijding en daadwerkelijke integratie van allochtone minderheden kunnen dit tij keren. Nu nog is er sprake van het spreekwoordelijke dweilen met de kraan open; gezondheidsproblemen die verband houden met armoede en afkomst worden niet bij de wortel aangepakt.

Ontmoediging roken

Een ander belangrijk punt is het ontmoedigen van roken. De Groenen willen een hogere accijns op tabakswaaren, een rookverbod in openbare ruimten (inclusief bussen en treinen) en een verbod op tabaksreclame gericht op jongeren. Sigarettenautomaten zullen worden verboden. Geen kanker is eenvoudiger te voorkomen dan die welke direct verband houdt met roken.

Harddrugs

Druggebruik is een probleem dat zowel vanuit veiligheid als gezondheidszorg kan worden belicht. Vanuit de zorg bekeken, staan De Groenen op het standpunt dat het druggebruik niet moet worden gestimuleerd maar dat de producten die op de markt zijn van goede kwaliteit dienen te zijn. Bovendien behoren verslaafden niet aan hun lot te worden overgelaten. De Groenen stellen voor de mogelijkheden uit te breiden om heroïne op doktersrecept aan verslaafden te verstrekken. Op deze manier wordt het druggebruik uit de criminele sfeer gehaald. Het komt bovendien de gezondheid en leefomstandigheden van druggebruikers ten goede. Verslaafden krijgen hulp bij het afkicken.

Softdrugs

Marihuana komt als medicijn beschikbaar voor die groepen patiënten die kenbaar maken daarbij duidelijk baat te hebben. De handel in cannabisproducten wordt gelegaliseerd, zodat zij kunnen worden voorzien van een kwaliteitskeurmerk, het gebruik beter controleerbaar wordt en openlijke voorlichting over het gebruik mogelijk wordt, onder meer op scholen.

Alternatieve geneeswijzen

Alternatieve geneeswijzen zoals homeopathie, kruidengeneeskunde en acupunctuur dienen gelijkgesteld te worden met de officiële geneeswijzen. Daartoe zullen aan de alternatieve geneeswijzen dezelfde eisen moeten worden gesteld als aan de officiële geneeswijzen met betrekking tot effectiviteit, schadelijke nevenwerkingen, technische uitrusting, intercollegiale toetsing, bijscholing en controle door de geneeskundige inspectie. Wanneer aan bovengenoemde eisen wordt voldaan, dienen alternatieve geneeswijzen door de ziekenfondsen en ziektekostenverzekeraars vergoed te worden.

Abortus

De Groenen zien geen noodzaak het abortusdebat te heropenen. Geslachtsselectie in zogenoemde Genderklinieken, op andere dan medische gronden, wijzen De Groenen af. Abortus provocatus met als enige reden dat de sekse van het kind niet overeenstemt met de wens van de ouders wijzen De Groenen eveneens af, ook wanneer het mensen uit een andere cultuur betreft.

Kunstmatige bevruchting

De Groenen zetten vraagtekens bij kunstmatige bevruchting. Onvruchtbaarheid is geen ziekte, het is een sociaal probleem. De sociale norm luidt dat een eigen kind het hoogste doel in het leven is. Er zijn echter genoeg alternatieven. Daarom wordt aan in-vitro-fertilisatie (IVF) in het ziekenfondspakket een maximum gesteld van drie behandelingen. Kunstmatige bevruchting boven de huidige leeftijdsgrens van 40 jaar wordt in het algemeen ontraden, maar niet verboden.

Euthanasie

De Groenen willen een wettelijke regeling voor gevraagde hulp bij het zelfgewilde sterven. Passende middelen moeten onder voorwaarden beschikbaar komen, zowel voor ongeneeslijk zieken die ernstig lijden, als voor mensen die om andere redenen met humane middelen willen sterven. Leven is een recht, maar geen plicht. De overheid heeft de plicht het leven van burgers te beschermen, maar niet tegen de uitdrukkelijke wil van iemand in. En vanzelfsprekend dient de regeling te voorzien in maximaal uitsluiten van misbruik van noodzakelijke inslaapmiddelen en van het gebruik ervan zonder dat de dood werkelijk was bedoeld, zoals wanneer een patiënt in wanhoop zegt te willen sterven maar eigenlijk alleen meer zorg behoeft.

14. Criminaliteitsbestrijding: die pet past ons allemaal

Subjectieve onveiligheid

De afgelopen jaren is het aantal geweldsmisdrijven niet verder toegenomen, maar juist afgenomen. Toch nemen gevoelens van onveiligheid toe. Deze subjectieve onveiligheid vindt een oorzaak in de vergrijzing: ouderen zijn het meest kwetsbaar voor criminaliteit en voelen zich ook eerder onveilig. Bovendien wordt het aantal jongeren kleiner; maar degenen die zich crimineel gedragen doen dat op steeds agressievere wijze.

Individualisering

Een oorzaak van onveilige gevoelens is de individualisering, het verdwijnen van de sociale samenhang in de wijken. Iets meer dan 60 procent van de ouderen heeft zelfs geen tot zeer weinig contact met jongeren (inclusief kleinkinderen). De Groenen zien dan ook veel in projecten om ouderen weer in contact te brengen met jongeren, of andersom, door bijvoorbeeld jongeren voor een zakcentje klusjes te laten opknappen voor ouderen.

Solo-agenten

Een gevoel van onveiligheid ontstaat ook doordat de politie niet meer nadrukkelijk op de straat aanwezig is. Voor één politieagent op straat zitten vaak meerdere agenten op kantoor. De Groenen willen het volume van 'blauw op straat' vergroten door de herinvoering van de wijkagent, te voet, op de fiets, te paard of op skates. Uit onderzoeken in (onder andere) de Verenigde Staten blijkt dat solo-agenten eerder aanspreekbaar zijn op straat, en eerder door omstanders worden geholpen dan agenten die gezamenlijk surveilleren. In het meest extreme geval kan dit leiden tot een 100-procentige efficiency-verbetering, zonder extra kosten. De politie moet ook 's avonds en in de nachtelijke uren meer worden ingezet. Negentig procent van de criminaliteit voltrekt zich namelijk tussen acht uur 's avonds en zeven uur 's ochtends, terwijl dan slechts vier procent van de dienders aan het werk is. In het landelijk gebied moet elke gemeente minimaal over één politiepost beschikken.

Uitbannen alcoholreclame

In het recente verleden heeft ons land verschillende keren indringend stilgestaan bij agressief gedrag, zoals bij de dood van Meindert Tjoelker in Leeuwarden en Joes Kloppenburg in Amsterdam. Deze gebeurtenissen leidden tot een burgerprotest van ongekeerde omvang. De Groenen sluiten zich aan bij het verlangen naar meer veiligheid op straat. De oplossing ligt niet alleen bij meer zichtbaar blauw op straat, maar ook bij een krachtvolle campagne tegen drank- en drugsmisbruik. Het uitbannen van de alcoholreclame is daarvoor een eerste voorwaarde.

Vermogens- en geweldsdelicten

Het gebruik van softdrugs is reeds gelegaliseerd. Dat moet ook gebeuren met de handel in, en de teelt van softdrugs. Zodoende komt er een einde aan een gespleten situatie: legale verkoop via de 'voordeur', illegale toelevering via de 'achterdeur'. De hierdoor vrijkomende politiecapaciteit kan dan beter benut worden voor de bestrijding van vermogens- en geweldsdelicten alsook kleine criminaliteit.

Witte-boordencriminaliteit

Wet- en regelgeving worden aangepast op het voorkomen van buitenproportionele verrijking binnen de mazen van het recht. Dit in nauwe samenhang met bestrijding van de 'witte-boordencriminaliteit'. Vooral de wetgeving over onroerend goed wordt herzien, mede om witwassen van onrechtmatig verworven inkomsten beter te bestrijden.

Racismebestrijding

De overheid gaat een actief opsporings- en vervolgingsbeleid voeren tegen racisme en discriminatie. Discriminerende leuzen, spandoeken, toespraken en pamfletten moeten altijd tot vervolging leiden.

Inkomensafhankelijk boetesysteem

De Groenen zijn verder voorstander van een inkomensafhankelijk boetesysteem voor overtredingen. Beboeting met een geldbedrag moet door iedereen in gelijke mate als een straf worden gevoeld. Dat betekent dat iemand met meer geld een zwaardere geldboete krijgt opgelegd dan iemand met minder inkomen. Ook kan bij een aantal overtredingen (bijvoorbeeld in het verkeer) zonder pardon het rijbewijs ingetrokken worden.

15. Onderwijs: voor het leven en de liefde

Voorwaarden goed onderwijs

De Groenen vinden dat het rijk de voorwaarden hoort te scheppen voor evenwichtig onderwijs, terwijl het onderwijzend en niet-onderwijzend personeel, de leerlingen en de ouders invulling moeten geven aan dit onderwijs. Door de vele structurele veranderingen van de afgelopen jaren komen leerkrachten echter te weinig toe aan datgene waarvoor ze zijn opgeleid: leerlingen begeleiden en onderwijzen. Schaalvergroting in het onderwijs werkt verkillig van school en maatschappij in de hand, en wordt louter door financiële overwegingen ingegeven. Het zelfstandig werken tijdens de Tweede Fase is een nog groter experiment dan de basisvorming, dat eveneens over de hoofden van leerkrachten en leerlingen wordt uitgevoerd.

Een samenleving die niet investeert in goed onderwijs, investeert niet in de toekomst. Ruimere financiële middelen zijn nodig om minimaal het Europese gemiddelde van zes procent van het bruto nationaal product te halen.

Kleinere klassen

De Groenen willen de kwaliteit van het basisonderwijs en de basisvorming verder verbeteren. Dit moet gebeuren door nascholing van leerkrachten, kleinere klassen, begeleiding van directies. Ook meer assistentie van leerkrachten in en buiten de klas, bijvoorbeeld op het gebied van audiovisuele middelen, zou een goed middel zijn. Rommelen aan de bestaande structuren, hetzij financieel hetzij beleidsmatig, geeft slechts onrust en leidt de aandacht af van de zaken waar het om gaat. De Groenen geloven niet alleen in grootscheepse onderwijsvernieuwing van bovenaf, maar ook in vernieuwing op initiatief van de scholen zelf. Daar hoort bij dat fusies in het onderwijs niet meer door de overheid worden opgedrongen.

Opwaardering wereldoriënterende vakken

In het onderwijs kennen we vakken die gericht zijn op de latere beroepsuitoefening, waaronder alle exacte, technische en administratieve vakken; ook de talen vallen daar grotendeels onder. Verder zijn er vakken zoals tekenen, muziek en lichamelijke oefening, die bijdragen tot een creatieve en lichamelijke ontplooiing. Ten slotte zijn er wereldoriënterende vakken, waartoe biologie, geschiedenis, aardrijkskunde, filosofie, maatschappijleer, geestelijke stromingen, psychologie en levensbeschouwing gerekend kunnen worden. De Groenen bepleiten een opwaardering van de laatste twee groepen in het basis- en middelbaar onderwijs, met vergrote aandacht speciaal voor het vak geschiedenis.

Sociale zelfredzaamheid

De informatie- en communicatie-technologie is waardevol, maar vanuit onze doelstelling dienen andere, even belangrijke intermenselijke communicatiemiddelen in stand te worden gehouden. De school dient de leerling middelen aan te reiken ter overleving in zijn latere leven. De jongere moet zich niet alleen voorbereiden op haar of zijn rol in het arbeidsproces, maar moet zich ook persoonlijk kunnen vormen. De leerling moet leren omgaan met eigen en andermans gevoelens en gedrag. Bij deze vakken moeten onderwerpen als relaties met anderen, omgaan met reclame, conflicthantering, verslavende middelen, seksualiteit, lessen over de liefde en de gevolgen van de bevolkingsgroei voor het milieu een belangrijke plaats innemen. Te weinig worden jongeren op dit moment gestimuleerd hun gevoelens over liefde te bespreken. Te veel relaties mislukken door misverstanden en problemen in de communicatie, die kunnen worden voorkomen door te leren van de ervaringen van anderen en de wetenschappelijke inzichten die daarover bestaan. Hoe geef je je relatie kracht en duurzaamheid? Ook daarover gaan we het voortaan op school hebben.

Hoger onderwijs

Over de gehele linie, maar vooral in het hoger onderwijs, komen er kleinere klassen en meer mogelijkheden tot persoonlijk contact tussen docent en student. Naar inbreng van studenten ten aanzien van het onderwijs dient serieus geluisterd te worden. Vooral de universitaire student is niet slechts consument maar ook producent van kennis en kritische reflectie. Studenten krijgen echter geen invloed op de exameneisen. Filosofie en de geschiedenis van het vak worden verplichte onderdelen van iedere studierichting - mechanica begon bij het wiel en de hefboom. Hoger onderwijs dient waardenvrij te zijn. Bedrijfsleven en commercie mogen geen invloed hebben op het curriculum. Het hoger onderwijs moet toegankelijk zijn voor alle bevolkingsgroepen. Vooral kinderen van ouders met een laag inkomen moeten goede mogelijkheden hebben om te gaan studeren. Het basisinkomen van 1000,- per maand zal ook worden uitgekeerd aan studenten. Het

staat vrij om daar bovenop bij te verdienen dan wel te lenen bij commerciële banken. Vanzelfsprekend geldt de studiemogelijkheid ook voor werkende jongeren. Aan de leeftijd van studenten worden voortaan geen grenzen gesteld. Iedereen die aan een studie begint krijgt een strippenkaart van vijf onderwijsjaren.

OV-kaart studenten

Om de studie voor iedereen uit alle regio's van Nederland toegankelijk te houden blijft de OV-kaart voor studenten bestaan. Daarmee blijft ook het volgen van extra onderwijs in andere steden mogelijk. Om de kwaliteit van het onderwijs te garanderen, wordt ook in het hoger onderwijs gestreefd naar kleinere groepen; geen hoorcolleges voor honderden mensen meer. Zolang dit wel voortduurt, mogen geen bindende studieadviezen worden gegeven aan studenten. Studenten moeten weer direct invloed krijgen op het onderwijsprogramma. Inspraak van de studenten op alle niveaus is noodzakelijk voor een goede onderwijskwaliteit.

16. Cultuur: sport, kunst en andere vrijetijdsbesteding

Duurzame vrijetijdsbesteding

De vrije tijd neemt in ons leven een steeds grotere plaats in en dat zal in de toekomst nog verder toenemen als de werktijden worden verkort. Deze vrije tijd vullen we in door vakanties, zorg voor anderen, tv-kijken, lezen, sporten, culturele activiteiten, het creëren of bezichtigen van kunst en andere dingen die het leven aangenaam maken. De Groenen vinden het belangrijk dat vrije-tijdsbesteding plaatsvindt op een duurzame wijze. Vakantie-reizen die het ecologisch evenwicht in vakantiebestemmingen aantasten keuren we sterk af. Dat geldt ook voor de herriemakende speedboten op onze meren en het milieuvervuilende gejakker met crossmotoren en racewagens, dat men ook wel eens als sport wil typeren. De Groenen leggen in hun vrije tijdsbeleid de nadruk op sport, kunst en cultuur.

Overheidsingrijpen

Cultuurpolitiek moet de markt corrigeren en niet andersom. Niet alleen uit overwegingen van kwaliteit, spreiding en participatie (aanbod betaalbaar houden), maar ook omwille van een pluriforme samenleving en een maximale vrijheid van meningsuiting, die in gevaar kunnen komen door dominante en monopoliserende marktkrachten. Als door het vrije spel der krachten kwaliteit, diversiteit, creativiteit en toegankelijkheid niet zonder meer gewaarborgd zijn, is overheidsingrijpen een noodzakelijke keuze.

Culturele vrijplaatsen

De geestelijke infrastructuur in ons land verdient een financiële impuls. De kunstbegroting zal daarom worden verhoogd. Subsidiereregelingen voor cultuur- en kunstuitingen dienen te verschuiven naar kleinschalige, niet-pretentieuze projecten. Ook moet gemeenschapsgeld beschikbaar komen voor 'culturele vrijplaatsen', waar iedereen die dat wil gebruik kan maken van de faciliteiten die nodig zijn om de persoonlijke creativiteit tot expressie te brengen. Bijvoorbeeld publieke ateliers, galeries, tijdschriften, theatertjes en festivalterreinen, al of niet buurtgebonden.

Toegankelijkheid

Podiumkunsten, film en musea behoren zonder restricties onder het lage BTW-tarief. Jongeren moeten vroeg in aanraking komen met kunst en cultuur. Daarom moeten musea voor jongeren tot 21 jaar gratis toegankelijk worden.

Publieke omroep

Het cultuurbeleid ten aanzien van de televisie dient gericht te zijn op bevordering van meer kwaliteit in de programma's. De televisie is een goed medium om allerlei belangwekkende en onbekende terreinen onder de aandacht te brengen van het publiek. De Groenen verkiezen één of twee kwalitatief goede publiekszenders boven de huidige drie, die steeds meer beginnen te lijken op hun commerciële concurrenten.

Sport

Het bevorderen van de mogelijkheid tot sporten, als inspanning en ontspanning tegelijk, verdient hoge aandacht, juist omdat jong en oud hieraan zoveel vreugde beleven. In basis- en voortgezet onderwijs moeten meer vakleerkrachten voor sportbeoefening worden aangesteld. Om kwetsbare groepen zoals aan huis gekluisterde ouderen gezond te houden behoren de beweging-stimulerende radioprogramma's van de NOS weer in ere te worden hersteld.

17. Samenleving: samen leven

Individualisering

Aan het eind van deze eeuw viert de individualisering hoogtij. Ieder heeft zijn eigen mening, zijn eigen computer, zijn eigen auto, zijn eigen telefoon en zijn eigen huis. Het grootste aantal verenigingen bestaat uit één persoon! Dit verschijnsel neemt naast het positieve gevolg van de grotere vrijheid ook vereenzaming, moreel verval, vervlakking en vermoedelijk ook meer criminaliteit met zich mee.

Eigen waarde mens

De Groenen streven naar een samenleving waar oppervlakkigheid plaatsmaakt voor diepgang, onverschilligheid voor verantwoordelijkheid, cynisme voor idealisme, schreeuwende reclame voor het persoonlijk gesprek, taboe voor openheid; en waar vooroordelen verdwijnen ten gunste van de eigen waarde van mens en dier. In een dergelijke samenleving past geen scheiding tussen jongeren en ouderen, homo's en hetero's, allochtonen en autochtonen. Ieder mens wordt op zijn of haar kwaliteiten beoordeeld. Leeftijd, huidskleur, religie of geaardheid kunnen dus geen selectiecriteria zijn.

Samenlevingsvormen

Samen leven betekent respect voor elkaar opbrengen. Dat betekent dat er ook respect hoort te zijn voor de keuze die een ander maakt. Zo staan De Groenen positief tegenover mensen die verantwoordelijkheid voor elkaar durven nemen, of dat nu in een traditioneel of homo-huwelijk is, of in de vorm van een leefgemeenschap of een commune. Degenen die hun samenlevingsvorm willen vastleggen in een contract ter bescherming van de rechten van partner(s) en kinderen worden daartoe aangemoedigd. Er dient wel uiterst zorgvuldig te worden omgegaan met het adoptierecht. Het belang van het kind moet voorop blijven staan. Het op zich nemen van de verzorging van bejaarde ouders of grootouders door kinderen en kleinkinderen willen De Groenen ondersteunen, financieel en moreel.

Homoseksualiteit

Ook al is homoseksualiteit steeds meer geaccepteerd, de homo-emancipatie is nog steeds niet helemaal voltooid in bepaalde kringen van onze samenleving. Daarom blijft subsidieverlening aan belangenorganisaties als het COC belangrijk. Op scholen is weer sprake van vermindering van tolerantie ten aanzien van homoseksuele leerlingen en leraren. De overheid moet hier actief op reageren door voorlichting op scholen over homoseksualiteit veilig te stellen. Tevens dient tijdens de inburgeringstrajecten voor allochtonen aandacht besteed te worden aan homoseksualiteit, mede omdat homoseksualiteit voor sommige groepen allochtonen in een taboesfeer zit, of zelfs in een sfeer van discriminatie.

Verlofregelingen

Uitgebreide verlofregelingen voor ouders van minderjarige kinderen zijn wenselijk. Alleenstaande ouders dienen, in het huidige stelsel van sociale uitkeringen, ontheven te worden van sollicitatieplicht tot hun jongste kind twaalf jaar oud is.

In een groene samenleving leven mensen niet náást elkaar, maar vóór elkaar.

18. Geboortenbeperking: uit respect voor het leven

Geboortenbeperking

Een hevige bedreiging voor het leven op aarde is de tomeloos groeiende bevolkingsomvang. Nog steeds is sprake van een explosieve groei van de wereldbevolking. Zo wordt India binnenkort net als China een land met meer dan een miljard inwoners. Vervuiling van het milieu is direct gerelateerd aan de bevolkingsaanwas. Meer mensen zorgen voor meer afval, hebben meer voedsel nodig, verbruiken meer grondstoffen, hebben meer ruzie, hebben minder leefruimte, krijgen minder aandacht en hebben meer geld nodig. De conclusie is helder: geboortenbeperking is noodzaak. Gebeurt dat niet, dan eindigen wij allen als de bacteriën op een beperkte voedingsbodemp: na ongebreidelde groei volgt ongekende sterfte. (Of, voor de economisch ingestelde lezer: na ongekende groei van de aandelen volgt altijd een beurskrach.) Dit scenario betekent voor de belegger een korte depressie, voor de gewone mensen is het een onbeschrijflijke ramp die we tot iedere prijs moeten voorkomen.

Ook in Nederland

De Groenen durven de noodzakelijke conclusies te trekken. Het is ethisch onjuist om in deze zaken alleen naar ontwikkelingslanden te wijzen. Geboortenbeperking begint bij jezelf, juist bij onszelf. Eén Nederlander vervuult evenveel als ruim 30 mensen in de Derde-Wereldlanden. Geboortenbeperking in Nederland is dus vele malen effectiever dan in deze landen. Bovendien is beperking van ons aantal effectiever dan menige milieumaatregel.

Het wordt hoog tijd dat wij de hand in eigen boezem steken, al was het alleen maar om andere landen met open vizier tegemoet te kunnen treden. De mensheid is tot een gevaar voor de aarde geworden door zichzelf boven alle andere levende wezens te stellen. Wijzen naar andere volken geeft de indruk dat wij ons als Nederlanders boven andere mensen stellen.

Voorlichting

De Groenen zijn op die grond voorstander van voorlichting over geboortenbeperking. De doelstelling is een maatschappelijke discussie over de natuurlijke bevolkingsgroei in Nederland. Met nadruk willen wij dit aspect van de groei los zien van het vluchtelingenvraagstuk. Naar onze mening is dat een probleem van een geheel andere orde.

De Groenen willen jongeren voorlichten over de verantwoordelijkheden die ze moeten dragen na de geboorte van een kind. Door deze voorlichting hopen wij bovendien het aantal ongewenste zwangerschappen tot een minimum te beperken.

Kinderbijslag

Daarnaast willen De Groenen de kinderbijslag voor het eerste kind licht verhogen, maar voor het tweede kind sterk verlagen, voor het derde kind halveren en voor verdere kinderen afschaffen. Dat geldt overigens niet voor kinderen van een meerling.

Voorbehoedmiddelen

Voorbehoedmiddelen dienen gratis verstrekt te worden, indien nodig inclusief controle door een arts. Vrijwillige sterilisatie moet uit de taboesfeer worden gehaald. Vergrijzing zien wij niet als een probleem. Ouderen zullen langer volwaardig aan de maatschappij kunnen deelnemen en de werkloosheid onder jongeren zal kunnen dalen.

Mondiaal niveau

Ook op Europees en mondiaal niveau dienen wij ons voor deze zaken in te zetten. De Groenen zijn voor geboortenbeperking uit respect voor het leven!

19. Ontwikkelingssamenwerking: hulp binnen 50 jaar overbodig

Nieuwe groei-economieën

De Derde Wereld bestaat niet meer. Groei-economieën van een toenemend aantal landen op het zuidelijk halfrond zorgen ervoor dat binnen de groep zuidelijke ontwikkelingslanden enorme verschillen ontstaan tussen arm en rijk. Terwijl groeicijfers van tien procent en meer, met name in Zuidoost-Azië, niet uitzonderlijk zijn, vertoont het continent Afrika nog steeds tekenen van verval. De westerse export van de groei-ideologie en de mythe van de onbegrensde materiële mogelijkheden is blijkbaar aangeslagen; maar de gevolgen zijn evident. De natuurlijke rijkdom, die in Europa al eeuwen geleden werd opgeofferd, neemt in de opkomende economieën zienderogen af. Regenwouden worden gekapt of in brand gestoken voor kortstondig economisch gewin. Zeldzame diersoorten komen nog verder in de verdrukking. Duurzame ontwikkeling wordt gepredikt maar niet in de praktijk gebracht, in het Westen zomin als in de nieuwe groei-economieën.

Armste landen

De toestand in de armste landen van de wereld is schrikbarend. Zowel schrijnende armoede als niets-ontziende expansiedrift veroorzaken ecologische problemen. Bossen worden gekapt voor de energievoorziening, en voor honger vluchtende mensenmassa's laten een gesloopt land achter. Er is een massale, wereldwijde inspanning nodig om de armoede te bestrijden. Noodhulp is aardig, maar structurele oplossingen zijn geboden.

Milieugebruiksruimte

De Groenen vinden dat de milieugebruiksruimte die er voor mensen is evenwichtig moet worden verdeeld zodat voor iedereen op aarde een menswaardige ontwikkeling mogelijk is. Vanuit deze gezichtshoek nemen wij in het Westen ecologisch te veel ruimte in beslag. We zullen wat bescheidener moeten worden en ook anderen ruimte moeten gunnen. Samenwerking en herverdeling, gericht op een duurzame aarde: dát zijn de sleutelbegrippen voor internationale groene politiek. De Groenen werken samen met andere groene partijen in Europa om te zorgen voor een internationale politiek die sociale en ecologische waarden centraal stelt. Over de gehele aardbol is een groene beweging in opkomst met het gemeenschappelijke motto: *Think globally, act locally* (Denk mondiaal, handel lokaal).

Gerichte ontwikkelingssteun

De Groenen zijn voor steun gericht op een duurzame ontwikkeling en voor het kwijtschelden van schulden van de armste landen, nadat deze verantwoording hebben afgelegd voor de besteding van het geleende geld. Steun moet terechtkomen bij de mensen zelf, en niet in handen komen van corrupte politici en goed verdienende ontwikkelingsmanagers. Ook moet de hulp daar worden ingezet waar zij in een vroeg stadium massale migratie kan voorkomen.

Samen met de plaatselijke bevolking en de niet-gouvernementele organisaties (NGO's) kunnen ontwikkelingsplannen worden gemaakt die de welvaart vergroten, maar tegelijkertijd natuur en milieu niet schaden. Prioriteit moet liggen bij investeringen in sociale basisvoorzieningen zoals basisonderwijs, drinkwater en sanitaire voorzieningen. Ontwikkelingshulp zal hierbij op een realistisch niveau gebracht moeten worden, zodat er binnen maximaal 50 jaar mondiaal van een gelijke verdeling van de beperkte milieugebruiksruimte sprake is.

Export en import

De Groenen zijn voorstander van een Europees beleid van gerichte protectionistische maatregelen, zowel voor de export als voor de import. Basis moet zijn het principe 'zelf-afhankelijkheid'. De EU bepaalt of producten met minder ecologische gevolgen in Europa zelf kunnen worden geproduceerd. Is dat het geval dan worden die producten beschermd tegen ongewenste import. Exportproducten die elders versturende effecten hebben horen niet te worden uitgevoerd. Export van landbouwoverschotten moet tot het verleden behoren. Voor producten die worden ingevoerd behoort een eerlijke prijs te worden betaald.

Asielzoekers

Menselijkerwijs gesproken, dienen alle grenzen open te staan voor iedereen. Dit is voor de komende jaren echter een onhaalbare kaart. De huidige verhoudingen in de wereld maken dat onmogelijk. Ze zijn, mede door onze eigen invloed in het verleden, ernstig scheefgegroeid. We zullen alles in het werk moeten stellen om de verhouding tussen Noord en Zuid in de wereld weer in evenwicht te krijgen. Zolang de ongelijkheid nog bestaat, verplicht het ons tot een terughoudend toelatingsbeleid.

Europees vluchtelingenbeleid

Het huidige regeringsbeleid is hierin echter doorgeslagen. Het beleid is te restrictief waardoor kwetsbare groepen het slachtoffer dreigen te worden. Uitzettingen naar zogenaamd veilige landen, zoals Iran, moeten direct worden stopgezet als uit rapporten van de Verenigde Naties en Amnesty International blijkt dat dergelijke landen helemaal niet zo veilig zijn. Nederland is geen eiland in de wereld en moet verantwoordelijkheid nemen voor zijn deel van de mondiale vluchtelingenstroom. De Groenen zijn bovendien van mening dat een rijk land als Nederland ook diep in de buidel mag tasten voor de opvang van vluchtelingen in de buurlanden van door oorlog getroffen landen. Verder zijn we voorstander van een Europees vluchtelingenbeleid; niet om het aantal vluchtelingen in te dammen, maar om een meer evenwichtige spreiding tot stand te brengen.

Migrantenbeleid

Ook op het gebied van migranten dreigt het huidige overheidsbeleid in negatieve zin door te slaan. Migrant zonder verblijfsvergunning, die soms al jaren in Nederland wonen, werken en belasting betalen, dreigen alsnog uitgezet te worden. Voor deze mensen, die vaak geheel in Nederland zijn geïntegreerd, moet in Nederland plaats zijn. Mensen die in Nederland illegaal verblijven mogen niet uitgesloten worden van eerste levensbehoeften zoals gezondheidszorg en onderwijs. De 'koppelingswet' maakt het nu voor deze groep onmogelijk een menselijk bestaan te leiden. Deze inhumane wet moet daarom zo snel mogelijk worden ingetrokken. Het is de taak van de overheid voor vreemdelingen cursussen Nederlands te geven; daar moet meer geld voor worden uitgetrokken.

Remigratie en emigratie

De Groenen zien veel in projecten voor remigratie en emigratie. De regels voor vrijwillige terugkeer dienen te worden versoepeld. Remigratie-kandidaten die graag terug willen keren, moeten bijvoorbeeld hun uitkering kunnen behouden als ze langer dan een maand in het land van herkomst verblijven voor de oriëntatie op hun nieuwe woonplaats. Bij definitieve vestiging vervalt uiteraard dit recht.

20. Internationaal beleid: de wereld opnieuw

Constructieve rol Nederland

Vrede, democratie en een rechtvaardige verdeling van de welvaart, dat zijn onze uitgangspunten voor het buitenlands beleid. Dit moet ertoe leiden dat deze planeet bewoonbaar blijft, voor een bevolking die zich op den duur getalmatig zal stabiliseren. Nederland kiest, als het aan De Groenen ligt, voor een constructieve rol in de grote internationale organisaties. Feller dan tot nu toe zal ons land zich inzetten voor een groene wereld.

Europese Monetaire Unie

In de Europese Unie zal Nederland zich in de eerste plaats inzetten voor een beleid dat minder eenzijdig gericht is op economische groei, en veel meer op milieubehoud en werkloosheidsbestrijding. Samen met de Europese Federatie van Groene partijen wordt geijverd voor ecologische belastinghervormingen die leiden tot een zorgvuldiger omgaan met energie en grondstoffen en tot goedkopere werkgelegenheid. Grootscheepse investeringen in de infrastructuur worden op Europees niveau door De Groenen afgewezen. Europese monetaire eenwording achten wij wenselijk, maar op dit moment moet voorrang worden gegeven aan de sociale en ecologische problemen.

Uitbreiding EU

De Europese Unie kan wat De Groenen betreft worden uitgebreid met Polen, Tsjechië, Hongarije en Slovenië. Dat betekent wel dat de EU efficiënter moet worden georganiseerd. Het Europese Parlement mag niet groter worden, maar het krijgt wel meer bevoegdheden. Het vetorecht in de Raad van Ministers wordt zo goed als afgeschaft.

Vredesmissie NAVO

In de NAVO zal Nederland zich sterk maken voor vredesmissies, naar het voorbeeld van Bosnië. Zonder westerse, militaire aanwezigheid in Bosnië is verzoening en uitvoering van het Dayton-verdrag voorlopig onmogelijk. Oorlogsmisdadigers zullen voor het Haags tribunaal moeten worden geleid, hoe 'hoog' die nu ook zitten.

De Groenen zijn eveneens voorstander van een permanent internationaal tribunaal waar staten, regeringen en leiders ter verantwoording worden geroepen voor het door hun gevoerde beleid. Daarvoor moet er een internationale standaard voor goed gedrag van staatslieden komen. In dat kader dienen fundamentalistische regimes bestreden te worden, evenals autoritaire regimes zoals dat in Wit-Rusland.

Europese veiligheidsstructuur

Uitbreiding van de NAVO met voormalige Oostbloklanden is alleen zinvol als zij tegelijkertijd ook Rusland een volwaardige rol geeft in de nieuwe Europese veiligheidsstructuur. De OVSE is de organisatie die op den duur in belangrijke mate kan bijdragen aan vrede en samenwerking in Europa. Daarin moet de samenwerking met de Oost-Europese leden gestalte krijgen. Daarom dient deze organisatie bij alle belangrijke stappen in Europa te worden betrokken.

Verenigde Naties

In de Verenigde Naties zal Nederland opkomen voor de daarin nog niet vertegenwoordigde volkeren. Uiteraard zal ons land vindingrijk en consequent pleiten voor een wereldeconomie die de natuur schadeloos stelt. Scherp zal stelling worden genomen tegen landen die een internationaal akkoord over de vermindering van uitstoot van broeikasgassen in de weg staan. Nederland zal voorstellen doen om landen die wat betreft wapenhandel de internationale gedragscode schenden, door sancties te treffen. Ook een aanscherping van deze gedragscode is noodzakelijk, opdat de productie en verspreiding van bijvoorbeeld landmijnen tot het verleden gaan behoren.

Wereldbestuur

De Veiligheidsraad moet een betere doorsnee van de wereldbevolking vormen. Dat betekent dat ook representatieve landen onder de evenaar (zoals Brazilië, Zuid-Afrika en Indonesië) permanent lid moeten worden van de Veiligheidsraad, en dat het vetorecht wordt afgeschaft. Op de lange termijn zijn De Groenen voorstander van een wereldbestuur met een democratisch gekozen wereldparlement, waarin de verschillen tussen naties naar relatieve bevolkingsgrootte tot uitdrukking komen.

Groen Mobiele Brigade

Het Nederlandse leger kan bij grote milieurampen in binnen- en buitenland worden ingezet als Groen Mobiele Brigade. Op deze manier kan camouflagegroen ook echt het groen dienen. Geweldloze weerbaarheid is een belangrijke methode voor verzet tegen onderdrukking. Cursussen hierover moeten vanuit het Ministerie van Defensie worden georganiseerd.

21. Bestuurlijke vernieuwing: democratie van de 21st^e eeuw

Mondige burgers

In de ontzuilde en ontideologiseerde samenleving van de 21ste eeuw past een moderne, flexibele democratie, met korte lijnen en snelle besluiten. Het logge overheidsapparaat moet verdwijnen. Niet langer hoort de politicus met zijn almaar slinkende partij-achterban centraal te staan maar de mondige burger die zelf wel weet wat goed voor hem is. Burgers willen niet langer beschouwd worden als consumerend stemvee maar als zelfbeslissers. Dit betekent kort en goed dat er bij de overheid een cultuuromslag nodig is. Zoals bedrijven moeten leren om zoveel mogelijk bevoegdheden naar de werkvloer te delegeren, zo moeten overheden leren om zoveel mogelijk politiek-bestuurlijke keuzen aan de burgers zelf over te laten. Deze visie vraagt om een aantal maatregelen.

Gekozen formateur

Na een eeuw van uitstekende koninginnen - Emma, Wilhelmina, Juliana en Beatrix - is het koningshuis in Nederland een non-issue geworden, al is een erfelijke monarchie op humane en democratische gronden niet te verdedigen. Dit zo zijnde accepteren De Groenen de ambassadeursrol van het koningshuis, maar niet zijn staatkundige invloed. Niet langer moet de koningin de formateur aanwijzen; de bevolking moet dat doen.

Gekozen burgemeester

Naast de formateur dienen ook de burgemeesters en de Commissarissen der Koningin, die nu door de koningin worden benoemd, te worden gekozen, en wel rechtstreeks, dus niet vanuit de gemeenteraad of Provinciale Staten.

Stadsprovincies

De Groenen wijzen alle experimenten met grootschalige herverdeling, miniprovincies, stadsprovincies en regionale parlementen af omdat op die wijze de lokale autonomie wordt ondergraven en de eigen mogelijkheden van de burgers om zelf te beslissen beknot worden. Dit soort bestuurlijke hobby's leidt er slechts toe dat er naast de drie bestuurslagen - gemeente, provincie en rijk - nog een extra vierde bestuurslaag wordt gecreëerd die besluitvormingsprocessen ondoorzichtig maakt en de bureaucratie vergroot evenals het ambtenarenapparaat.

Gemeentelijke herindeling

Grotere gemeenten werken niet doelmatiger en hebben geen grotere bestuurskracht dan kleinere gemeenten. Gemeentelijke herindeling, van bovenaf opgelegd, vergroot de afstand tussen burgers en bestuur en wordt daarom door De Groenen afgewezen. Verbetering van de bestuurspraktijk verdient verreweg de voorkeur boven herindelingen. Locale bestuurders kunnen worden geschoold ten behoeve van samenwerking op regionaal niveau. Van grootschalige herindelingen kan eveneens worden afgezien door de provincie meer gezag toe te kennen in bovenregionale kwesties. Het probleem van randgemeenten die profiteren van de omvangrijke voorzieningen van centrumgemeenten dient financieel te worden opgelost door een betere verdeling van het gemeentefonds ten gunste van de centrumgemeenten.

Stemrecht jongeren en allochtonen

Het aantal spelers in onze democratie mag best worden vergroot. In het bijzonder 16- en 17-jarigen kunnen zonder voorbehoud aan verkiezingen deelnemen. Ook buitenlanders die hier langere tijd verblijven en de Nederlandse taal machtig zijn kunnen op alle bestuursniveaus aan verkiezingen en referenda deelnemen. Zonder een zekere beheersing van onze taal is dit stemrecht zinloos omdat zij dan geen kennis kunnen nemen van de maatschappelijke en politieke informatie die relevant is voor hun politieke keuze.

Referendum

Referenda en volksinitiatieven dienen te worden aangemoedigd en niet door hoge opkomstdrempels te worden geblokkeerd. In de praktijk betekent dit dat voor een referendum over een landelijke zaak 300.000 handtekeningen moeten volstaan. Op gemeentelijk en provinciaal niveau zou een aantal handtekeningen, overeenkomend met vijf procent van de bevolking, voldoende moeten zijn om een zaak aan de gehele burgerij voor te leggen. Uitslagen van referenda moeten door volksvertegenwoordigers serieus worden meegewogen in de oordeelsvorming, en kunnen leiden tot een herziening van een eerder ingenomen standpunt. Uitslagen van referenda mogen echter niet in het algemeen bindend worden, omdat iedere volksvertegenwoordiger zonder directe last en

ruggespraak moet kunnen blijven beslissen.